

**ANALIZA JAVNIH POLITIKA
U REPUBLICI HRVATSKOJ
S OBZIROM NA TRETMAN
MUŠKARACA I NJIHOV
UTJECAJ NA KONSTRUKCIJU
MUŠKOSTI**

Izdavačice: CESI

Za izdavačice: Sanja Cesar

Grafičko oblikovanje i tisak:

ACT Printlab d.o.o.

Naklada: 200 primjeraka

CESI - Centar za edukaciju,
savjetovanje i istraživanje

Nova cesta 4, 10 000 Zagreb

Tel: 01 24 22 800; Fax: 01 24 22 801

E-mail: cesi@cesi.hr

www.cesi.hr; www.libela.org;

www.sezamweb.net

Za potrebe CESI - Centra za edukaciju,
savjetovanje i istraživanje analizu
proveo istraživački tim MAP
Savjetovanja d.o.o.

Istraživanje je dio međunarodnog
projekta kojeg koordiniraju
Instituto Promundo iz Brazila i
ICRW-International Center for
Research on Women iz SAD-a.

care

Projekt je u Republici Hrvatskoj
financiran od strane CARE North West
Balkans.

CESI, Zagreb, 2011.

CIP zapis dostupan u računalnome ka-
talogu Nacionalne i sveučilišne knjižni-
ce u Zagrebu pod brojem 781956.

**Nacionalna
zaklada za
razvoj
civilnoga
društva**

UVOD

Cilj ove analize je promotriti odabrane javne politike u Republici Hrvatskoj iz rodne perspektive, te uvidjeti kako utječu na konstrukciju rodnih uloga i identiteta: muževnosti, odnosno ženstvenosti, te da li kroz ciljani i specifičan tretman žena i muškaraca transformiraju konstrukciju rodnih uloga i identiteta i mijenjaju rodni poredak odnosa u hrvatskom društvu, ili doprinose postojećem odnosu rodne neravnopravnosti. Konačni cilj analize, kao i globalnog projekta čiji je ova analiza dio¹, je uključivanje muškaraca i dječaka u politiku i programe rodne ravnopravnosti, stoga je i ova analiza prvenstveno usmjerena na tretman muškaraca u odabranim politikama i njihov utjecaj na konstrukciju maskuliniteta. Polazna premisa istraživanja je da su sve javne politike, implicitno ili eksplicitno, rodno obilježene (*gendered*) i odražavaju rodne odnose i postojeći rodni režim moći u društvu i društvenim institucijama. No, ta dimenzija javnih politika uglavnom ostaje neosvijestena (*gender blinde*), jer slijedi uobičajeno, društveno i kulturno općeprihvaćeno shvaćanje muških i ženskih uloga i identiteta. Javne politike i njihovi učinci, osim kad je riječ o onima usmjerenim na ostvarivanje rodne ravnopravnosti, što je uglavnom sinonim za unapređenje društvenog statusa

1 Muškarci i politika rodne ravnopravnosti

žena, rijetko se analiziraju, monitoriraju i vrednuju iz rodne perspektive. Na taj način, javne politike, iako nesvjesno i ne nužno kao izraz namjere njihovih donositelja i onih koji ih primjenjuju, perpetuiraju postojeće odnose društvene moći i ne doprinose rodnoj ravnopravnosti, čak i kad je ravnopravnost deklarativno usvojena kao politika i društvena vrednota.

Kao posljedica društvenog odnosa u kojem su muškarci dominantna društvena skupina, i javne politike najvećim dijelom odražavaju tu stvarnost i zadržavaju pogled na probleme iz perspektive muškog roda kao generičkog roda. One su u terminima teorijskog diskursa roda „muško-centrične“ (*men-centric* i *men-generic*). Time se previđa i zanemaruje različitost društvenog statusa, a time i specifičnih potreba žena, ali i muškarci bivaju homogenizirani u skupinu nederenciranu po društvenom položaju i količini moći koju posjeduju – npr. klasi i sloju i privilegijama koje taj status nosi, kao i drugim specifičnostima i karakteristikama, kao što su etnicitet, obiteljski status, seksualna orijentacija i druga obilježja koja utječu na odstupanja od društveno dominantnih rodnih uloga, a time i na razlike, različite potrebe i različite razine i oblike ranjivosti pojedinih skupina unutar muške populacije. Rodna analiza javnih politika, da bi bila

cjelovita, treba podjednako voditi računa o ženama i konstrukciji stereotipnog ženskog identiteta (ženstvenosti), kao i o muškarcima i konstrukciji maskuliniteta, kao i o kompleksnosti i višeslojnosti odnosa među spolovima i rodno uvjetovane raspodjele društvene moći kao izvora nejednakosti i diskriminacije. Bez takvog diferenciranog, ili nedovoljno i ne-sustavno diferenciranog pristupa, pokazuju to i rezultati ovog istraživanja, pojedine javne politike ostaju neučinkovite i ne doprinose niti potrebama i dobrobiti žena i muškaraca, niti rodnoj ravnopravnosti kao deklariranoj državnoj politici. Pored toga, da bi se i muškarci uključili u promoviranje i provođenje politika rodne ravnopravnosti i prihvatili rodno ravnopravne prakse, potrebno je da i oni steknu uvid u prednosti i dobrobit takvih politika, kako za društvo u cjelini tako i za sebe same, jer ih većina ne uživa beneficije patrijarhalne hijerarhije moći i raspodjele društvenih dobara, ili barem ne u istoj količini. S obzirom na kontekst i noviju povijest, RH je u proteklih 20 godina prošla kroz niz traumatičnih promjena – raspad federalne države, osamostaljenje, ekonomsku i društvenu tranziciju i rat i poratnu rekonstrukciju društva. Unutar tih promjena, promjenama su bili podložni i rodni odnosi i tradicionalni maskuliniteti, što je, međutim ostalo izvan fokusa pažnje službenih, ali i civilno-društvenih

inicijativa. Dijelom i zahvaljujući relativno jakom i s obzirom na povijesne okolnosti jedinstvenom ženskom pokretu u bivšoj Jugoslaviji, rodni odnosi u društvu, pa i javne politike koje ih određuju, preispitivani su uglavnom iz perspektive diskriminacije i marginalizacije žena s ciljem promoviranja politika rodne ravnopravnosti i unapređivanja društvenog statusa žena. Utoliko je ovo istraživanje jedan od prvih pokušaja analize iz perspektive muškaraca s namjerom da se implicitne pretpostavke koje utječu i na kreiranje javnih politika učine vidljivima i propitaju, te stvore preporuke za javne politike koje vode prema rodno ravnopravnom društvu u kojem bi i žene i muškarci ostvarivali sva ljudska prava i ravnopravnu dostupnost svim javnim servisima i resursima.

Analizom pojedinih javnih politika želimo propitati zakonske, regulativne i savjetodavne smjernice koje eksplicitno ili implicitno uređuju prava i obaveze muškaraca u hrvatskom društvu, a time progovaraju o vrijednostima i poželjnim slikama muškosti. Zanima nas jesu li koncepcije muškosti podudarne s idejom partikularnih muških identiteta ili se muškarce i nadalje tretira kao kolektivno tijelo koje odr(a)žava patrijarhalni sustav, bez obzira na njihovo voljno sudjelovanje u takvoj konstrukciji.

Istraživanje je primarno izrađeno za potrebe šireg komparativnog istraživanja unutar projekta Muškarci i politika rodne ravnopravnosti², s vrlo raznolikim uzorkom zemalja – Brazil, Čile, Indija, Meksiko, Kambodža, Tanzanija, Ruanda, Bangladeš, Južna Afrika te Hrvatska. Analitički pregled javnih politika u Hrvatskoj slijedi stoga izbor područja istraživanja koja su zajednička svim zemljama sudionicama projekta, kako bi se omogućio komparativni uvid te organizirale zagovaračke aktivnosti u svrhu promjene onih područja za koja analiza pokaže da je to potrebno. U fokusu naše analize je više od deset javnih politika, a njihov sadržaj promatran je kroz širok spektar dokumenata. Metodološki pristup uključuje pregled osnovnih zakona koji čine pravni okvir te strateških dokumenata, poput nacionalnih strategija ili nacionalnih programa, koji čine okosnicu za provedbu. Kao srednjoročni ili kratkoročni instrumenti djelovanja praćeni su planovi aktivnosti te akcijski planovi, a posebnu smo pažnju željele posvetiti izvješćima o provedbi, s ciljem uvida u realitet implementacije. Potonja međutim negdje nisu bila dostupna, što je također važan indikator stvarne želje nadležnih institucija za rješavanjem početnog problema. Za neka po-

2 Projekt koordiniraju Instituto Promundo iz Brazila i International Center for Research on Women iz SAD-a

dručja korištene su i publikacije međunarodnih i nevladinih organizacija koje djeluju u Hrvatskoj, kao odraz ekspertize nevladinog sektora, kao i statistički podaci Državnog zavoda za statistiku, Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo te Hrvatskog zavoda za zapošljavanje.

Prikaz započinje politikom ravnopravnosti spolova, kao krovnom politikom, čemu slijedi detaljnija analiza specifičnih politika. Tako su se prikazom zdravstvene politike odredile specifične zdravstvene potrebe i ranjivosti muškaraca te ispitalo jesu li i na koji način te specifičnosti opažene i kako je na njih odgovoreno. Unutar ovog područja obrađeno je područje seksualnih i reproduktivnih prava, zatim zdravlje mladića i dječaka, mentalno i psihičko zdravlje i suicid, te politika prema ovisnostima o opojnim sredstvima i alkoholu, kao problem koji u mnogo većoj mjeri pogađa mušku populaciju.

U prikazu zatim slijede politike koje definiraju ulogu očeva, putem analize sustava roditeljskih potpora, koje propisuju proces utvrđivanja očinstva te praksu dobivanja skrbništva nad djecom nakon razvoda braka. Politike koje se odnose na istospolnu seksualnu orijentaciju prikazane su kroz antidiskriminacijske zakonske odredbe koje su uvedene u hrvatski pravni sustav u posljednjim desetljećima.

Obrazovna politika obrađena je s naglaskom na ciljeve politike rodne ravnopravnosti u području obrazovanja, a to su osiguranje uravnoteženog prikaza oba spola i izbjegavanje stereotipa u udžbenicima i ostalim nastavnim materijalima. Prikaz se osvrće i na pokušaj mijenjanja postojeće prakse feminizacije, odnosno maskulinizacije pojedinih zanimanja.

Analiza se bavi i nasiljem među mladima, navijačkim ponašanjem te obiteljskim nasiljem. Nasilje kao problem kojem mnogo češće pribjegavaju muškarci, važno je za oblikovanje maskuliniteta. Promatrani su zato mehanizmi rješavanja ovog problema, s posebnim fokusom na psihosocijalni tretman počinitelja nasilja u obitelji.

Nadalje, kao izdvojenom skupinom, prikaz se bavi i braniteljskom populacijom koju najvećim dijelom čine muškarci, a predstavlja jednu od posebnosti Hrvatske, kao poratne zemlje. Napravljen je i prikaz obrambene i sigurnosne politike, s aspekta profesionalizacije vojske te sudjelovanja oba spola u aktivnoj vojnoj ili policijskoj službi, te analiza politike koja se odnosi na posjedovanje i nošenje oružja, problema koji je također usko vezan uz rat i oružane sukobe. Prikaz završava pregledom politika koje se odnose na zapošljavanje, iako se

neke teme iz ovog područja spominju i u obradi drugih područja.

Uz analizu samih dokumenata, tamo gdje je bilo moguće, prikazani su i akteri koji su sudjelovali u donošenju politike, ali i oni koji zagovaraju donošenje neke politike uviđajući nedostatak ili neadekvatnost trenutnog rješavanja problema unutar područja na koje se politika odnosi. Zaključak analize objedinjuje nalaze na općenitoj razini.

POLITIKA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

Politika ravnopravnosti spolova u RH formalno se provodi od 1997. kada je donesena prva *Nacionalna politika za promicanje jednakosti za razdoblje do 2000. godine*. Druga *Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2001.–2005.* usvojena je 2001. godine, a treća *Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010.* koja je trenutno na snazi „...redefinira nacionalne prioritete, načine provedbe i poduzimanje posebnih mjera sukladno izmijenjenim društvenim i političkim okolnostima te ostvarenom napretku. Njome se potvrđuju obveze preuzete prihvatanjem Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje na Četvrtoj svjetskoj konferenciji UN-a o ženama održanoj u Pekingu 1995. godine te se nastavlja s politikom razvoja ljudskih prava bez diskriminacije na temelju spola, kao jednom od suštinskih obilježja demokracije i vladavine prava.³⁴

Donošenje prve politike za promicanje jednakosti 1997. većoj mjeri je bio tek deklarativni politički akt kojim je RH formalno ispunila obveze preuzete prihvatanjem međunarodnih obaveza. Na način njenog donošenja, sadržaj i

34 Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010., Uvodna napomena, dostupno na <http://www.ured-ravnopravnost.hr/lib/attachment.php?id=57>

provedbu ženske organizacije imale su brojne primjedbe. Godine 2000. nakon promjene vlasti⁴, osnovan je Saborski odbor za ravnopravnost spolova, pa je i Druga nacionalna politika (2001.) donesena u mnogo kooperativnijem odnosu između vladinih tijela i OCD-a, odnosno ženskih udruga. Njome su zacrtani temeljni institucionalni mehanizmi rodne ravnopravnosti - Zakon o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i Ured Vlade RH za ravnopravnost spolova, instituti koji su do 2004. i uspostavljeni⁵. Naime, unatoč tome što 2003. ponovo dolazi do promjene vlasti, do tada je akumulirana određena razina stvarne političke volje za pokretanjem konkretnih institucionalnih promjena, vladinih programa i drugih regulatornih izmjena.

Ključni dokument koji definira politiku rodne ravnopravnosti je *Zakon o ravnopravnosti spolova*, koji je prvi put donesen 2003. godine, dok je novi Zakon na snazi od srpnja 2008⁶. godine. U izradu prijedloga obje verzije bile su uključene

4 Nakon 10 godina vladavine desno konzervativne politike HDZ-a na vlast je došla lijevo-liberalna koalicija stranaka predvođenih SDP-om.

5 Zakon je donesen u srpnju 2003.godine, ured Pravobraniteljice osnovan je u listopadu 2003., a Vladin ured za ravnopravnost tek u proljeće 2004. godine.

6 NN (82/08)

ne i predstavnica ženskih organizacija. Najznačajnija novina u izmijenjenom Zakonu su sankcije za kršenje odredbi Zakona, čiji je izostanak bila i jedna od ključnih zamjerki prethodnome zakonu.

Provedba i praćenje politike ravnopravnosti spolova institucionalno su podijeljeni između Vladinog Ureda za ravnopravnost spolova, kao stručne službe Vlade za obavljanje poslova u vezi s ostvarivanjem ravnopravnosti spolova i neovisnog, od Sabora imenovanog, pravobraniteljstva za ravnopravnost spolova. Vladin ured ima obavezu dvogodišnjeg izvještavanja Vlade o provedbi Nacionalne politike, no ta su izvješća nedostupna javnosti. S druge strane, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova ima obavezu pratiti provođenje Zakona i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova te o tome najmanje jednom godišnje izvjestiti Hrvatski sabor. Ti su izvještaji od 2003. godine dostupni na službenim Internet stranicama pravobraniteljstva.

Uvidom u službeno izvješće Pravobraniteljice za 2008. godinu uočava se da ured vodi statističku evidenciju pritužbi prema spolu osobe koja podnosi pritužbu, a spol pritužitelja razvidan je i u opisima pojedinih slučajeva. Ilustracije radi, u 2008. godini 55,2% pritužbi pod-

nije su žene, a svega 14,2% muškarci⁷. Ipak, treba uočiti i činjenicu da broj podnesaka koje podnose muškarci iz godine u godinu ipak raste.

Sam Zakon o ravnopravnosti spolova rodno je neutralan, odnosno „...definira i uređuje način zaštite od diskriminacije na temelju spola i **stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce.**“ (čl.1 ZRS, naglasak dodan) te u relevantnim člancima govori u terminima „podzastupljenog spola“ i „osjetne neravnoteženosti“. Termin „rod“ koristi se u svega tri slučaja i to u čl. 14. st. 3 – „rodni stereotipi“ i „rodni aspekti“ u kontekstu obrazovne politike te u čl. 43. „rodno značenje“ u kontekstu završnih i prijelaznih odredbi. Zanimljivo je pritom da u glavi „Definicija pojmova“ nisu spomenuti niti definirani pojmovi „spol“ i „rod“, niti njihovo razlikovanje. To ukazuje da institucionalna razina, pravni i administrativni jezik još uvijek ne prihvaćaju pojam roda i sve njegove implikacije, iako je tijekom posljednjih desetljeća prisutan u stručnoj literaturi, ali i u medijima i svakodnevnoj komunikaciji

7 Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2008. godinu. Str. 9, dostupno na www.prs.hr

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010. nije, međutim, rodno neutralna, već je definirana kao „...osnovni strateški dokument Republike Hrvatske koji se donosi **s ciljem uklanjanja diskriminacije žena** i uspostavljanja stvarne ravnopravnosti spolova“, a koristi i sintagmu „politika ravnopravnosti spolova i osnaživanja žena“⁸ (naglasci dodani). Time je već u samom uvodnom dijelu kao centralni problem postavljena diskriminacija žena, što samo po sebi ne bi bilo problematično, da nije izostala definicija i opis uloge muškaraca s obzirom na centralni problem i politiku ravnopravnosti. Naime, društveno povlašten položaj muškaraca u odnosu na žene tek je implicitan u prikazu statističkih pokazatelja koji se primjerice odnose na višu stopu nezaposlenosti ili niže osobne dohotke žena. Izostaje, međutim, osvrt na patrijarhalno uređene društvene odnose, rodne uloge, rodni režim moći i stereotipe koji reproduciraju diskriminaciju žena, ali i druge vidove društvene hijerarhije i diskriminacije koji pogađaju i određene skupine muškaraca. Iz analize sadržaja ključnih nacionalnih dokumenata za postizanje ravnoprav-

8 Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010., Uvodna napomena, dostupno na <http://www.ured-ravnopravnost.hr/lib/attachment.php?id=57>

nosti spolova razvidno je kako tijela nadležna za provedbu i praćenje postizanja ravnopravnosti spolova uopće ne prate učinkovitost politike s obzirom na različite potrebe žena i muškaraca, a potpuno izostaje analiza efekata politike na ponašanje, status i dobrobit muškaraca, a time i na društvenu i političku uvjetovanosti odnosa među spolovima.

Budući da ocjene stanja rijetko donose konkretne društvene promjene i stvarnu ravnopravnost (iskazanu primjerice ekonomskim ili financijskim pokazateljima), politika ravnopravnosti spolova ostaje marginalizirana među donositeljima odluka i unutar političkih struktura (naročito stranaka, ali i institucionalnih praksi), u kojima i dalje dominiraju muškarci koji u većini nisu prihvatili načela i ciljeve politike ravnopravnosti, osim povremeno kao nametnutu retoriku.

Ipak i takva marginalizirana i financijski nedostatno poduprta politika rodne ravnopravnosti ima transformativni potencijal, jer uz Zakon, osigurava pravni i politički temelj za kritiku i izmjene ostalih relevantnih politika, kao i za javne istupe Pravobraniteljice, Ureda za ravnopravnost spolova, pojedinih političarki, stručnjakinja i nevladinih organizacija. A s obzirom na to da problematizira rodne uloge i s njima povezane stereotipe i kulturne kodove otvara prostor za javnu kritiku sveprisutnih seksizama

i diskriminacije temeljem spola i roda. Iako ni na tom planu ne postoje dostatna istraživanja i egzaktni pokazatelji, moglo bi se reći da je najveći napredak postignut u promjeni javne svijesti i prihvaćanju potrebe za uspostavom rodne ravnopravnosti kroz javne politike.

TRETMAN MUŠKARACA I MLADIĆA U ZDRAVSTVENOJ POLITICI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Nedvojbeno je da se zdravstveni problemi i potrebe žena i muškaraca razlikuju temeljem spolno i rodno uvjetovanih razlika. Spol donosi razlike u prirodnim predispozicijama ili je pak isključivi temelj za razvoj određenih bolesti (primjerice bolesti prostate, grlića maternice, rak dojke), dok društvena konstrukcija roda nerijetko određuje životni stil ili način ponašanja, koji također mogu imati (i imaju) posljedice na zdravlje pojedinaca (npr. ponašanje u prometu ili sklonost konzumiranju opojnih droga ili alkohola). Upravo zato premisa o spolno specifičnim potrebama i ranjivostima (*gender-related vulnerabilities*) čini temelj istraživanja zdravstvene politike s obzirom na tretman muškarca, mladića i dječaka, te analizu kako pojedine politike utječu na konstrukciju muškosti. Samu razradu problema vezanih uz zdravstvenu politiku promatrat ćemo kroz tri segmenta:

(1) uvidom u strateške javno-zdravstvene dokumente i prakse, istražiti jesu li muškarci prepoznati kao izdvojena rizična skupina kada to nalažu neke od njihovih navedenih specifičnih potreba i ranjivosti te čine li one temelj za osmišljavanje javnih politika,

(2) istražiti kvalitetu i implementaciju zdravstvenih politika i praćenje njihove provedbe u onim zdravstvenim područjima gdje dolazi do najvećeg zdravstvenog rizika i smrtnosti muškaraca, s obzirom na spolno/rodne specifičnosti

(3) zabilježiti, gdje je to izraženo, kako zdravstvene politike, eksplicitno ili implicitno imaju utjecaj na konstrukciju ili održavanje socijalno dominantne slike muškosti.

Institucionalni pristup zdravstvenim problemima i najvažnijim uzrocima smrti kod muškaraca

Hrvatska uglavnom slijedi svjetske trendove za razvijene zemlje s obzirom na vrste bolesti koje su najveći uzrok smrtnosti kod muškaraca⁹. Radi se o kardiovaskularnim bolestima, karcinomu pluća, debelog crijeva i prostate, ozljeda-ma/trovanjima te cirozi jetre¹⁰. Iako po-

⁹ Svjetska zdravstvena organizacija, *Deaths by cause, sex and mortality stratum in WHO regions, estimates for 2002*, dostupno na http://www.who.int/whr/2004/annex/topic/en/annex_2_en.pdf

¹⁰ Detaljnije, Rang ljestvica te udio 10 vodećih uzroka smrti u Hrvatskoj u 2008. – Muškarci: Ishemijske bolesti srca, Cerebrovaskularne bolesti, Zloćudna novotvorina dušnika i pluća, Insuficijena srca, Zloćudne novotvorine debelog crijeva, Kronične bolesti jetre i ciroza, Bronhitis, emfizem i astma, Zloćudna novotvorina prostate, Dijabetes melitus, Zloćudna novotvorina želuca. Hrvatski zavod za javno zdravstvo, (2009) Izvješće o umrlim osobama u Hrvatskoj u 2008. godini, str. 8. Dostupno na http://www.hzjz.hr/publikacije/umrli_2008.pdf. Usporedi Hrvatski registar za rak, podaci za 2004., 2006. i 2007. godinu, dostupno na <http://www.zanovidan.hr/novodijagnostificirani-i-umrli-od-raka-u-2007-godini/>

stoji općeprihvaćen stav da su muškarci rjeđe skloni zatražiti liječničku pomoć, zbog dominantne paradigme muškosti koja počiva na ideji neiskazivanja ranjivosti, u istraživanju hrvatskog slučaja za tu tvrdnju ne postoje dostupni podaci jer takvu statistiku Hrvatski zavod za javno zdravstvo (HZJZ) još ne vodi¹¹, a što je u suprotnosti sa odredbom Zakona o ravnopravnosti spolova koji zahtjeva da se sve statistike vode segregirano po spolu.

Seksualno i reproduktivno zdravlje muškaraca

U Hrvatskoj ne postoji jedinstveni program ili strategija koja pokriva područje seksualnog i reproduktivnog zdravlja, kako za žene, tako ni za muškarce. Također, unatoč višegodišnjim naporima nekih nevladinih udruga, seksualna edukacija ne provodi se sustavno u školama zbog nepostojanja konsenzusa oko njenog sadržaja. Najkonkretnije aktivnosti u ovom području vezane su uz HIV/AIDS infekciju, iako je Hrvatska zemlja niskog rizika.

¹¹ Prema pismenom objašnjenju prim. dr. sc. Vlaste Dečković-Vukres iz HZJZ-a na upit zašto prema dostupnoj statistici Hrvatskog zdravstveno-statističkog ljetopisa za 2008. godinu, postoji podatak samo ukupnog broja posjeta u općoj liječničkoj praksi, bez diferencijacije prema spolu, dobivamo odgovor da se za sada takva statistika ne vodi i kako će to biti moguće nakon uvođenja središnjeg informacijskog sustava.

U Hrvatskoj se kontinuirano prati reproduktivno zdravlje žena, a redovite ginekološke zdravstvene usluge s pravom su prepoznate kao integralni dio primarne zdravstvene zaštite. Provođe se i relativno dobro rasprostranjene kampanje za rano dijagnosticiranje poteškoća i bolesti ženskih reproduktivnih organa u svrhu ranog otkrivanja i prevencije razvoja bolesti. S druge strane praćenje reproduktivnog zdravlja muškaraca nije uključeno u primarnu zdravstvenu zaštitu, već spada u specijalističke urološke usluge.

Krajem 2005. godine donesen je *Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV/AIDS-a 2005. – 2010*¹². Program predstavlja nastavak aktivnosti vezanih uz ovu problematiku koje u Hrvatskoj započiju još 1986. godine *Programom suzbijanja i sprečavanja AIDS-a*, a nastavlja ju se *Programom zdravstvene zaštite od AIDS-a u Republici Hrvatskoj* iz 1993. godine. Zanimljivo je da je Hrvatska zemlja koja je ovo pitanje zaista vrlo rano stavila na političku agendu, čak i prije prvih zabilježenih slučajeva AIDS-a¹³.

12 Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV/AIDS-a 2005. – 2010, dostupno na http://www.mzss.hr/hr/programi_i_projekti/prevencija/unaprijeđivanje_borbe_protiv_hiv_aids_a_u_hrvatskoj

13 Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2007.) HIV/AIDS Surveillan- ce in Croatia. Dostupno na <http://www.hzjz.hr/publikacije/HIVweb.pdf>

U Hrvatskoj 4/5 svih slučajeva HIV/AIDS-a otpada na muškarce od 29 do 45 godina starosti¹⁴. Od toga, 42,7% slučajeva javlja se među muškarcima koji imaju spolne odnose s drugim muškarcima. Iako je raširenost HIV-a u Republici Hrvatskoj općenito niska¹⁵, zabrinjava neprekidno podjednak udio ove grupe u ukupnom broju oboljelih, za razliku od značajnog pada oboljelih među muškarcima koji imaju spolne odnose s drugim muškarcima u zemljama zapadne Europe. U skladu s time, ova politika kao važnu ciljnu skupinu svojih mjera uzima muškarce koji imaju spolne odnose s drugim muškarcima te predviđa istraživačke i analitičke aktivnosti, praćenje rizičnog ponašanja, unapređenje dijagnostike te poticanje preventivnih aktivnosti vladinih institucija i nevladinih organizacija.

Konačno, pitanje spolnog i reproduktivnog obrazovanja ostaje otvoreno poglavlje u Hrvatskoj jer, i nakon višegodišnjih pokušaja uvođenja seksualnog odgoja, nije postignut konsenzus oko njegovog sadržaja, a time i njegovog sustavnog uvođenja u nastavni program. U Republici Hrvatskoj 2009. godine donesen je novi *Program za mlade* za

14 Ibid. Str. 17

15 Hrvatska ima manje od 500 ljudi s HIV/AIDS-om. Ljudi s HIV/AIDS-om (odrasli i djeca). Dostupno na <http://www.globalhealthfacts.org/topic.jsp?i=1&dsp=>

razdoblje do 2013. godine. Četvrto poglavlje pod naslovom *Zdravstvena zaštita i reproduktivno zdravlje* daje detaljan kvantificiran pregled zdravstvenih problema karakterističnih za populaciju mladih. Kao posebno problematičnim za zdravlje i sigurnost mladih navodi se prekomjerno konzumiranje alkohola, pušenje duhana, uživanje psihoaktivnih droga, rizično seksualno ponašanje i spolno prenosive bolesti, neprimjerena tjelesna aktivnost, loša kvaliteta prehrane, poremećaji uzimanja hrane i posljedice prometnih nesreća¹⁶, no prikaz nema diferencirane podatke po spolu.

Analiza zdravstvene politike zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja, ustroj primarne zdravstvene zaštite te pomanjkanje informativnih kampanja o važnosti odgovornog pristupa seksualnom i reproduktivnom zdravlju za oba spola ukazuje na to da je briga za ovo područje i dalje shvaćena kao prvenstveno „ženski posao“ čemu u prilog govori i nesustavno, fakultativno cijepljenje djevojčica, ali ne i dječaka u Gradu Zagrebu protiv HPV infekcija.

Mentalno i psihičko zdravlje muškaraca

Vodeći uzroci hospitalizacija u skupini

16 Nacionalni program za mlade 2009.-2013., dostupno na <http://www.mobms.hr/obavijesti/nacionalni-program-za-mlade-od-2009-do-2013.aspx>

duševnih bolesti i poremećaja u Hrvatskoj 2002. godine za sve dobi muškaraca bili su poremećaji uzrokovani alkoholom (23,6%), zatim shizofrenija (20,7%), depresivni poremećaji (9,7%) te reakcije na teški stres uključujući PTSP (8,9%)¹⁷. Podaci o broju izvršenih samoubojstva u Hrvatskoj pokazuju da su muškarci ugroženija skupina, u omjeru 2,2-3,5:1¹⁸. Ipak, ove rezultate treba kontekstualizirati u odnosu na podatak da žene mnogo češće pokušavaju samoubojstvo. Muškarci češće izvršavaju samoubojstva *težim i agresivnijim* sredstvima (primjerice vatreno oružje), dok žene češće koriste *lakša* sredstva (primjerice tablete) koja znaju biti neuspješna. Zabrinjava što je Hrvatska u globalnom kontekstu na visokom 13. mjestu po stopi na 100, 000 stanovnika te je time zemlja visokog rizika od suicida.¹⁹.

17 Hrvatski zavod za javno zdravstvo. (2004.) Mentalne bolesti i poremećaji u Republici Hrvatskoj. Dostupno na http://www.hzjz.hr/epidemiologija/kron_mas/mental_bilten_2004.pdf

18 Odsjek za praćenje izvršenih samoubojstava s registrom, dostupno na http://www.hzjz.hr/epidemiologija/kron_mas/Samouboj.htm

19 Zdravstvena statistika - Stopa suicida - Muškarci. Dostupno na http://www.nationmaster.com/graph/hea_sui_rat_mal-health-suicide-rate-males

Trenutno u Hrvatskoj ne postoji dokument koji bi zasebno obradio pojavu suicida, u svim njegovim dimenzijama i za sve rizične skupine, ali je ova pojava ipak obrađena u određenim sekundarnim dokumentima. Posebno rizična skupina, zbog nasljeđa rata, su muškarci branitelji Domovinskog rata s raširenim PTSP-om.

Svrstavanje Hrvatske među zemlje visokog rizika od suicida nameće potrebu donošenja Nacionalnog programa prevencije suicida, koji bi razradio mjere prevencije i podrške svakoj ciljanoj skupini, što bi imalo naročito pozitivni učinak i na muškarce, kao statistički relevantnu rizičnu skupinu.

Upotreba opojnih sredstava i alkoholizam kod muškaraca

U Hrvatskoj se od 1965. za alkoholizam, odnosno od 1978. za psihoaktivne droge vode registri i statistike osoba liječenih od alkoholizma te zlouporabe psihoaktivnih droga. Prema tim statistikama, muškarci čine značajnu većinu oboljelih, i to u svim dobnim skupinama. I niz drugih istraživanja ukazuje na to da su muškarci, posebice mladi, posebno izloženi riziku ovih ovisnosti te s njima povezanih psihičkih, fizičkih i društvenih poteškoća i poremećaja. Iako su institucionalni odgovori na oba problema vrlo razrađeni sa zavidnom tradicijom i razvijenom zajednicom stručnjaka i prak-

tičara, rodno specifične mjere izostaju, iako bi one vjerojatno dodatno povećale djelotvornost ovih politika, posebice u području prevencije i što ranijeg uključivanja u programe rehabilitacije.

Veliki problem u suzbijanju alkoholizma je društvena prihvatljivost alkohola čija se konzumacija dapače očekuje, posebice među muškarcima. Alkohol je sveprisutan u društvenim situacijama, ali i u medijima - pivo se učestalo reklamira, posebice vezano uz sportske događaje i koncerte, što omogućuje njegova kategorizacija kao prehrambene namirnice. Evidentna je slaba kontrola zakonske zabrane prodaje i točenja alkohola maloljetnicima

Redovna i prekomjerna konzumacija alkohola među mladima u porastu je posljednjih desetak godina u Hrvatskoj, pokazuje i nalaz longitudinalnog europskog ESPAD istraživanja²⁰. Dječaci se

20 HZJZ, „Sažetak nalaza ESPAD istraživanja 2007“, http://www.hzjz.hr/skolska/Sazetak_ESPAD_2007.pdf i prezentacija dr.sc. Marine Kuzman, HZJZ, „ESPAD The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs 2007“, 30. 3. 2009. MZSS, <http://www.hzjz.hr/skolska/ESPAD2007rep.pdf>.

Podaci o pušenju, pijenju i uporabi droga među mladima u dobi od 16 godina prikupljeni su u projektu European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) u četiri navrata - 1995. godine u 26 zemalja, 1999. godine u 30 zemalja, 2003. i 2007. u 35 zemalja.

češće opijaju od djevojčica (48% prema 38% koje se barem jedanput napilo u zadnjih 12 mjeseci), a razlikuju se i njihove navike pijenja (dječaci češće piju pivo, a djevojčice žestoka pića) kao i procjena rizičnosti opijanja po zdravlje, koje djevojčice, barem na razini stava, ako ne i ponašanja, shvaćaju daleko ozbiljnije od dječaka .

Unatoč permisivnom društvenom stavu prema alkoholu, liječenje alkoholizma ima bogatu tradiciju u Hrvatskoj. Tim više čudi da Hrvatska nema jedinstveni program suzbijanja alkoholizma, niti se sustavno ulaže u razvitak suvremenih metoda prevencije i liječenja.

Možemo zaključiti da problem alkoholizma i prekomjerne konzumacije alkohola u Hrvatskoj zahtijeva žurnu i temeljitu reviziju i integraciju relevantnih intervencija u jedinstvenu, osuvremenjenu javnozdravstvenu politiku temeljenu na prepoznavanju kulturnih kodova koji pridonose problemu, ali i njegovim novim rješenjima te na individualiziranom pristupu osobama u riziku, što pretpostavlja i prepoznavanje specifičnih rizika, poteškoća i uvjeta oporavka kako za žene, tako i za muškarce te za različite dobne i subkulturalne skupine.

U Hrvatskoj je do kraja 2008. godine u registru HZJZ ukupno registrirano

27.345 osoba s problemom ovisnosti o psihoaktivnim drogama. Od 7.506 liječenih osoba u 2008. (od kojih se 77% liječilo zbog ovisnosti o opijatima) bilo je 83% muškaraca, što je u omjeru iznosilo 4,8 muškaraca na 1 ženu (dok je u Europi omjer nešto manji - 3.77:1)²¹

Politika suzbijanja zlouporabe droga u potpunosti je institucionalizirana, a koordinacija je od 2002. povjerena Uredu za suzbijanje zlouporabe droga²², kao stručnoj službi Vlade. Otad se donose i nacionalne strategije s popratnim akcijskim planovima, a praćenje provedbe je decentralizirano.

Trenutno je na snazi *Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga za period 2006.-2012 te Akcijski plan za suzbijanja zlouporabe opojnih droga za razdoblje od 2009. do 2012. godine*²³. Jedan od iskoraka je i razrada mjera za resocijalizaciju liječenih ovisnika, koja uključuje i državno sufinanciranje troškova zapošljavanja u vidu naknade poslodavcima. Iako je Akcijski plan vrlo

21 Vlada RH, Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga. Izvješće o provedbi Nacionalne strategije i Akcijskog plana suzbijanja zlouporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj za 2008. godinu , str.11, http://www.uredzadroge.hr/archive/64/Vlada%201_176.pdf

22 <http://www.uredzadroge.hr>

23 Strategija i Akcijski plan su dostupni na <http://www.uredzadroge.hr/dokumenti/>

detaljan i s obuhvatom svih relevantnih područja intervencije, na razini mjera nigdje ne spominje muškarce/mladiće, iako analiza stanja jasno pokazuje da su oni daleko rizičnija skupina za problem ovisnosti, posebice o opijatima. Rodno specifičan pristup mogao bi povećati djelotvornost intervencija posebice prevencije, smanjenja štete, ranog uključivanja u tretman i sprječavanja recidiva.

Zaključni osvrt na tretman muškaraca u zdravstvenoj politici

Zdravstvena politika u RH u najvećem broju slučajeva ne prepoznaje specifične potrebe muškaraca niti provodi mjere za unapređenje njihovog zdravlja, čak ni u onim slučajevima u kojima statistički pokazatelji nedvojbeno ukazuju na činjenicu da su muškarci pod znatno većim rizikom pobolijevanja. Naročito izostaju ciljane preventivne i edukacijske mjere prema muškarcima (s iznimkom prevencije HIV-a) kojima bi se moglo utjecati i na uočenu praksu rjeđeg odlaska muškaraca liječniku, posebice onih mlađe i srednje dobi, u početnim fazama bolesti, a što bi znatno povećalo izgleda uspješnog izlječenja. Tome bi svakako pridonijelo sustavno praćenje statističkih pokazatelja posjeta liječniku vezanih uz dob, spol i geografsko područje.

Isto tako, izostaju mjere usmjerene na sprečavanje rizičnog spolnog ponašanja i prijenos spolno prenosivih bolesti kod muškaraca mlađih dobnih skupina, kao i identificiranih rizičnih skupina. Problem alkoholizma i prekomjerne konzumacije alkohola, kao i ovisnost o psihoaktivnim drogama značajno češće pogađaju muškarce te je u ovim politikama posebno važno razraditi rodno specifičan pristup. Izostanak nacionalnog programa borbe protiv alkoholizma ukazuje na društvenu prihvatljivost konzumacije alkohola i na nedostatna ulaganja u razvitak suvremenih metoda liječenja prilagođenih specifičnim skupinama u riziku. Zdravstvena politika u Hrvatskoj, uz sve njezine opće poznate probleme i nedostatke, dodatno ima i utjecaj na održavanje rodno stereotipne slike snažnog, zdravog i neranjivog muškarca koji svoje zdravstvene probleme, u većini slučajeva i dok nije gotovo prekasno, može sam kontrolirati, a priznavanje bolesti, napose nekih, smatra se slabošću nedostojnom muškarca.

POLITIKE KOJE DEFINIRAJU ULOGU MUŠKARACA KAO OČEVA

U Hrvatskoj je 1. siječnja 2009. godine stupio na snagu novi *Zakon o roditeljnim i roditeljskim potporama*²⁴ koji nudi vrlo konkretnu mjeru vezanu uz aktivnije uključivanje muškaraca u život djeteta. Time se, po prvi puta izravno doprinosi razgradnji patrijarhalnog obrasca gdje su žene te koje prvenstveno, ako ne i isključivo, skrbe o djeci, pružajući im svakodnevnu brigu, emocionalnu i odgojnu podršku. Naime Zakon u čl. 12., st. 5 omogućuje da nakon proteka obveznoga roditelnog dopusta²⁵, ako se roditelji tako sporazumiju, pravo na roditeljni dopust do navršenih 6 mjeseci života djeteta može koristiti djetetov otac. Zakon propisuje da ako se otac odluči koristi ovim pravom u trajanju od najmanje tri mjeseca, roditeljski dopust produžuje za dva dodatna mjeseca, što je stimulativna mjera za povećanje broja očeva koji koriste roditeljski dopust. Prema čl. 5, odredbe Zakona primjenjuju se pod jednakim uvjetima na roditelje u bračnoj i izvanbračnoj zajednici, kao i na roditelje ili njima izjednačene osobe koje se brinu o djetetu (posvojitelj ili skrbnik), a koji se ne nalaze u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici.

24 NN (85/08)

25 Obavezni roditeljni dopust – koristi ga isključivo majka i to 28 dana prije i 42 dana poslije poroda.

Novina uvedena Zakonom o potporama, a u vezi prava očeva na roditeljne i roditeljske potpore, vidljiva je kroz činjenicu da je pravo na polovicu roditeljskog dopusta osobno pravo oca (a ne više samo pravo majke koje ona ukoliko želi može prenijeti na oca), te on može s njime slobodno raspolagati i ukoliko postoji sporazum, prepustiti ga majci.

Opisane promjene proizašle su iz *Nacionalne populacijske politike* donesene krajem 2006. godine. Naime, mjera 11. u poglavlju „Sustav obiteljskih potpora“ izrijekom navodi kako treba „...promicati novi sustav obiteljskih potpora, s naglaskom na uključivanju većeg broja očeva.“²⁶ Unutar ove mjere navedene su tri planirane aktivnosti. Prva, planirana za kontinuirano provođenje, želi senzibilizirati roditelje i upoznati ih s njihovim pravima u sustavu obiteljskih potpora. Druga aktivnost, predviđena za provedbu u 2009./2010. godini, planira pripremiti i provesti medijsku kampanju za promicanje novog sustava obiteljskih potpora i poticanje očeva na korištenje jednog dijela roditeljskog dopusta. Treća aktivnost, predviđena za 2012. godinu, planira izraditi analizu učinka medijske kampanje, a indikator uspjeha je izrađena analiza učinaka i broj očeva korisnika roditeljskog dopu-

²⁶ Nacionalna populacijska politika, dostupno na <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/128700.html>

sta. Financijska sredstva planirana su iz državnog proračuna.

Do sada je objavljeno *Izvješće o provedbi mjera Nacionalne populacijske politike za 2007. i 2008. godinu*²⁷, ali se iz Izvještaja vide neke nelogičnosti. Naime, ostaje nejasno zašto se broj očeva koji koristi ovo pravo, kao definitivno najvažniji indikator provedbe uspješnosti ove mjere, ostavlja za promatranje tek u 2012., što znači da prvo izvješće implementaciji mjere možemo očekivati tek u 2013., šest godina nakon donošenja Nacionalne populacijske politike.

Proces utvrđivanja očinstva uređen je Obiteljskim zakonom²⁸, čl. 53. zaključno s čl. 83. Djetetovim ocem smatra se majčin muž, ako je dijete rođeno za vrijeme trajanja braka ili tijekom tristo dana od prestanka braka. Ako se očinstvo ne može utvrditi na ovaj način, utvrđuje se priznanjem oca ili sudskom odlukom.

Sudska praksa dodjeljivanja skrbništva nad djetetom nakon brakorazvodne parnice ukazuje na to da se djeca u najvećem broju slučajeva povjeravaju majkama dok se zajedničko skrbništvo, izrazito rijetko prakticira. Prilikom raz-

²⁷ Izvješće o provedbi mjera Nacionalne populacijske politike za 2007. i 2008. godinu, dostupno na <http://www.mobms.hr/media/8345/izvjescje.pdf>

²⁸ NN (116/03)

matranja tretmana očeva u slučajevima razvoda i skrbništva nad djetetom treba voditi računa i o činjenici da do porasta dodjele skrbništva majkama vrlo vjerojatno dolazi i uslijed zakonskih promjena koje donose učinkovitije zaštitne mjere zaštite žrtava nasilja u obitelji, a koje mogu uključiti i zabranu pristupa te viđanja djece, kao i isključivanje nasilnih roditelja iz skrbništva.

No, aktualna praksa pretežite dodjele skrbništva majkama proizvela je i reakciju u sklopu civilnog društva. Posljednjih godina svjedočimo nastanku nekoliko inicijativa i udruga koje zastupaju interese očeva, npr. *Otac za dijete, Tata-Split, Pateros, Dudeki, Udruga djetete-razvod*.

U Hrvatskoj je važan problem nakon raspada bračnih zajednica plaćanje alimentacije za zajedničko dijete. Prema procjenama, oko 40 tisuća roditelja (16%) ne plaća alimentaciju, od čega su 90% muškarci (očevi)²⁹. Promjenama Obiteljskog zakona iz 2007. godine³⁰, zakonom je prvi put određen minimalan iznos za mjesečno uzdržavanje koje je dužan platiti roditelj koji ne živi s djetetom.

29 Sudovi za neplaćanje uzdržavanja djeteta najčešće izriču uvjetne kazne - U Hrvatskoj oko 40 tisuća djece ne prima alimentaciju
http://www.glas-slavonije.hr/vijest.asp?rub=1&ID_VIJESTI=118696

30 NN (107/07)

tom. Obiteljskim zakonom je izvanbračna zajednica koja traje tri ili više godina (ili kraće ako je u njoj rođeno dijete) u pravnom smislu izjednačena s bračnom zajednicom.

Iz navedenih primjera, vidljivo je da je Zakon o roditeljnim i roditeljskim potporama dokinuo neka od ograničenja ranijih zakonskih rješenja, ostavljajući očevima da izravno donesu odluku žele li aktivirati svoje pravo na roditeljsku potporu. Pravo se također odnosi i na nezaposlenog oca te oca izvan sustava rada. Treba posebno istaknuti kako ovo pravo ne diskriminira roditelje obzirom na vrstu zajednice. Zakon također omogućuje osobama sa statusom posvojitelja i skrbnika ostvarenje prava na posvojiteljsku poštedu od rada i naknadu plaće. Skupinu koja je i nadalje diskriminirana čine istospolni partneri/ice koji nemaju nikakva prava vezana uz skrb i odgoj djece, uključujući i mogućnost partnera/ice roditelja djeteta na status posvojitelja/ice ili skrbnika/ice..

Dakle, s jedne strane, aktivno se provodi i potiče veća uključenost muškaraca u živote njihove djece od najranije dobi, a time i na dijeljenje roditeljske odgovornosti sa ženama, što je u skladu sa suvremenim trendovima u razvijenim demokratskim zemljama koje promiču

rodnu ravnopravnost. S druge pak strane, sudska praksa u slučajevima razvoda braka kolidira s navedenim trendom i ciljevima politike rodne ravnopravnosti, što je posebice razvidno iz izrazito niskog udjela podijeljenog skrbništva nad djecom, što bi trebao biti preferirani model kako po suodgovornost žena i muškaraca za skrb i odgoj svoje djece, tako i s obzirom na najbolji interes djece u pogledu sudjelovanja oba roditelja u njihovu odrastanju. Pritom valja napomenuti da je isključivanje očeva iz skrbništva opravdano u slučajevima kada su upravo oni počinitelji nasilja u obitelji, no u svim drugim slučajevima sudska praksa, kao i posredovanje službi socijalnog rada trebale bi se prvenstveno usmjeriti na promicanje i osiguranje uvjeta za podijeljeno skrbništvo nad djecom u slučajevima razvoda braka, kako bi se i u tim, sve brojnijim slučajevima, sustavno razgrađivala patrijarhalna uloga distanciranog oca čija je primarna zadaća materijalna skrb o djeci, dok su emocionalna bliskost i svakodnevna briga zadaće majki. Aktivna uloga očeva u brizi i odgoju o djeci ključna je i za javni i poslovni angažman žena koje i u ovim društvenim sferama niti danas nisu ravnopravne te je i u tu svrhu neophodno nadalje unaprjeđivati aktualnu obiteljsku politiku kako bi se povećala uključenost i odgovornost muškaraca u sferi obitelji i roditeljstva.

POLITIKE KOJE SE ODNOSI NA OSOBE ISTOSPOLNE SEKSUALNE ORIJENTACIJE

U Hrvatskoj je do danas napravljen napredak u zagovaranju prava osoba istospolne seksualne orijentacije. Promjene su počele još u bivšoj državi, kada je dekriminaliziran homoseksualni odnos, a danas su pak nastojanja u smjeru zaštite prava ove skupine osoba intenzivno poticana iz civilnog društva, a dijelom i procesom pristupanja Hrvatske Europskoj Uniji.

Najveći napredak u pogledu promjena u hrvatskom zakonodavstvu napravljen je u 2003. godini. Konkretno, zabrana diskriminacije na temelju spolne orijentacije uvedena je u Zakon o ravnopravnosti spolova, Kazneni zakon, Zakon o radu, Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom školstvu, te Udžbenički standard, a usvojen je i Zakon o istospolnim zajednicama. Na ovaj način spolna orijentacija prvi put postaje eksplicitno navedena u člancima koji brane diskriminaciju utemeljenu na određenim razlikovnim osnovama.

Godine 1997³¹. stvorena je neformalna lezbijska grupa *Kontra* koja od 2002. godine djeluje kao registrirana organizacija te promovira ljudska prava lezbijki

³¹ Inicijative i organizacije koje su promicale prava osoba homoseksualne orijentacije postojale su i u bivšoj državi, tako je, na primjer, u Sloveniji još osamdesetih godina osnovana grupa Lilit, a krajem osamdesetih Kareta u Hrvatskoj

i biseksualnih žena. 2002. godine osnovan je i *Iskorak* - Centar za prava seksualnih i rodničkih manjina. Sasvim konkretne aktivnosti, koje su imale utjecaja na promjene u hrvatskom pravnom sustavu, provedene su djelovanjem zajedničkog Pravnog tima ove dvije udruge koji je osnovan iste 2002. godine. Pravni tim od tada publicira godišnja izvješća pod naslovom *Izveštaj o stanju ljudskih prava seksualnih i rodničkih manjina u Republici Hrvatskoj* te aktivno predlaže zakonodavne promjene.

U 2004. godini došlo je i do izmjena i dopuna Kaznenog zakona koji u čl. 174., unutar kaznenog djela rasne i druge diskriminacije eksplicitno navodi i spolnu orijentaciju, 2006. godine je u Kazneni zakon uvedena definicija zločina iz mržnje.

Najveći pomak u zaštiti prava seksualnih i rodničkih manjina u 2008. godini ostvaren je donošenjem Zakona o suzbijanju diskriminacije³². Zakon prvi put uvodi zabranu diskriminacije na temelju rodnog identiteta u hrvatsko zakonodavstvo te općenito širi institucionalni okvir za zaštitu od diskriminacije.

32 NN (85/08)

Uvodi instituciju umješača³³, udruženih tužbi, te daje veće ovlasti Uredu pučkog pravobranitelja, koji prema Zakonu postaje središnje tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije.

Uz nedvojbeno značajne pozitivne zakonodavne pomake koji su se u zadnjem desetljeću dogodili vezano uz prava osoba istospolne seksualne orijentacije, javne rasprave, ali i one u Saboru prilikom neuspješnog pokušaja donošenja Zakona o registriranom partnerstvu ukazuju na još uvijek raširenu homofobiju velikog dijela hrvatske javnosti, ali i političkih elita. Činjenica da je pitanje prava na posvajanje djece bilo najveći kamen spoticanja u javnoj raspravi oko ovoga Zakona, premda ga predlagatelji nisu ni tražili, ukazuje kako se i u ovom slučaju država odlučila promicati tradicionalni patrijarhalni obrazac i sliku heteroseksualne nuklearne obitelji kao najprihvatljivijeg okruženja za odgoj djece.

33 Kao umješač na strani tužitelja diskriminacije može se pridružiti tijelo, organizacija, ustanova, udruga ili druga osoba koja se u okviru svoje djelatnosti bavi zaštitom prava na jednako postupanje u odnosu na skupine o čijim se pravima odlučuje u postupku i instituciju.

POLITIKE USMJERENE NA PREVENCIJU NASILJA MEĐU MLADIMA I PROGRAMI VEZANI ZA NAVIJAČKO PONAŠANJE

U lipnju 2009. godine Vlada Republike Hrvatske predstavila je *Program aktivnosti za prevenciju nasilja među mladima*³⁴. Ovo se područje do tada pokrivalo sekundarnim strateškim dokumentima koji su željeli unaprijediti obiteljske odnose i općenito kvalitetu života djece i mladih³⁵, a direktna poveznica bio je *Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima* iz 2004. godine te *Protokol o postupanju u slučajevima nasilja među djecom i mladima*.

Premda se analiza stanja bazira na obradi statističkih podataka o učestalosti pojedinih oblika nasilnog ponašanja među mladima, statistika nije prezentirana po spolu, pa Program ne definira rizičnu skupinu, iako je ta aktivnost bila predviđena Programom kao prioritet.

³⁴ Program aktivnosti za prevenciju nasilja među mladima, str. 4, dostupno na www.vlada.hr/hr/content/download/93012/1324908/file/02-85.pdf

³⁵ Nacionalna populacijska politika; Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. - 2012. godine; Nacionalnim programom djelovanja za mlade za razdoblje od 2003. do 2008. godine te novi program za period do 2013. godine; Nacionalni programom zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. - 2011. godine; Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2008. - 2010. godine i Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji; te Nacionalna strategija suzbijanja zlorabe opojnih droga od 2006. do 2012.godine.

Uz izostanak rodne dimenzije u definiciji problema i kreiranju mjera, politika je neadekvatno praćena i na općenitoj razini, s obzirom na ciljeve i mjere koje je sama definirala. Problematično je što zasebna izvješća vezana uz Program iz 2004. godine nisu dostupna, iako Program navodi da će Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti "sustavno i kontinuirano" pratiti provedbu, ali bez naznake kada i kome će izvještaje podnositi.

Drugi dokument, pod nazivom *Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012. godine*, poslan je u proceduru također u ljeto 2009. godine. U ovu skupinu poremećaja spadaju ponašanja koja najčešće nisu zakonom sankcionirana, pa je neka od njih teško evidentirati, kao na primjer izostajanje iz škole; prekidanje školovanja, laganje; varanje; agresija; odavanje skitnji; destruktivno ponašanje; samovolja; te ovisnost o drogi i alkoholu. Program eksplicitno navodi kako je "...unatrag desetak godina, otkako Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih prati ovu pojavu, razvidno kako nije moguće govoriti o jednoznačnim pokazateljima. Ne postoji usuglašenost u praćenju pojave, što proizlazi iz problema i nejasnoća u njejoj definiciji, metodologiji praćenja i

evidentiranja, kao i nadležnosti određenih institucija.³⁶"

Program dominantno ima vrijednost kao početak procesa sustavnijeg praćenja i istraživanja ovih fenomena, što znači da se konkretnije mjere, koje bi također bile formulirane prema rodnim uvidima u definiciji problema, možda mogu očekivati tek u nekoj kasnijoj fazi.

Nasilje među mladima vezano uz kolektivne sportove

Nasilje vezano uz kolektivne sportove, naročito nogomet, ali i druge sportove kad igra nacionalna reprezentacija, najvidljiviji je oblik kolektivnog nasilja među mladima. Iako je u najvećem dijelu ritualno i spada u izražavanje protestnih oblika kolektivnih identiteta, sve češće izlazi iz granica sportskih igrališta i završava grupnim fizičkim obračunima između suprotstavljenih skupina

36 Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012. godine, str. 7, dostupno na www.vlada.hr/hr/content/download/99197/1413378/file/07_02.pdf

i uništavanjem imovine³⁷. Gotovo bez iznimke takvo se nasilje odvija između muških vršnjačkih skupina, dok djevojke eventualno sudjeluju kao „promatračice nasilja/navijačice“. Navijanje i nasilje je često praćeno nacionalističkim simbolima i govorom mržnje protiv drugih regionalnih ili etničkih skupina. Ogranci navijačkih skupina izražavaju i netrpeljivost prema gay populaciji i njihovom okupljanju (zagrebački *Gay Pride*), a bilo je i fizičkih napada na pojedince i skupine koje su oni prepoznali kao takve.

37 Prilikom posljednjih promjena Zakona o sprječavanju nasilja na sportskim terenima, Đurđa Adlešić, potpredsjednica Vlade iznijela je sljedeće podatke: u posljednjih pet godina na našim stadionima podneseno oko 8520 prekršajnih prijava protiv navijača, 362 osobe su ozlijeđene, a u intervencijama je ozlijeđen i 71 policijski službenik. I materijalna šteta je golema, a po njezinim riječima, oštećena su 46 automobila, 35 službenih vozila MUP-a, 166 osobnih automobila i 36 tramvaja. Zbog divljaštva na stadionima morali smo platiti i više od dva milijuna eura kazne, primijetila je, ustvrdivši kako smo ‘taj novac mogli utrošiti na uređenje stadiona i sportskih terena’. <http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/38382/Adlesic-Divljastvo-na-stadionima-placamo-milijunima-eura.html> 28.3. 2010.

2003. godine donesen je prvi Zakon o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima, s izmjenama iz 2006. i 2009. godine.³⁸ Zakonskim promjenama iz 2009. nadzor nad provođenjem Zakona prešao je iz prethodne primarne nadležnosti ministarstva nadležnog za sport u primarnu nadležnost ministarstva unutarnjih poslova, to jest policije. Predstavnici navijačkih udruga, čiji su članovi mahom muškarci, imaju trajne primjedbe i prigovore na zakonska rješenja, i tvrde da je značajan dio odredbi koji se odnosi na izricanje zaštitnih mjera i mjera opreza, protuustavan čime su uskraćena i narušena prava navijača.

2008. godine Ministarstvo unutarnjih poslova u suradnji s drugim institucijama i stručnjacima/kinjama započelo je provedbu „Akcijskog plana za provedbu programa mjera edukacije u borbi protiv nasilja u športu, na športskim natjecanjima i izvan njih“.³⁹ No, niti jedna zakonska mjera ili edukativna kampanja ne vodi računa o tome da je sportsko

38 Zakon o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima (NN 117/03), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima (NN 71/06), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima (NN 43/09)

39 <http://www.mup.hr/20755.aspx>, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=9265&sec=2396>

nasilje rodno uvjetovano i dobrim dijelom pripada inicijalnim ritualima mladalačke urbane muškosti.

Rezultati, dakle nisu zadovoljavajući i nasilje na sportskim terenima, pogotovo nogometnim se nastavlja. Smatramo kako je neuspjeh implementacije Zakona i drugih programa rezultat činjenice da represivne mjere prevladavaju nad edukacijskima, da mjere ne uzimaju u obzir uzroke nasilja i nasilni kontekst (nasilje u društvu, sprega sportskih krugova i političkih krugova, nogometni menadžeri koji se često ponašaju kao modeli za nasilje, korupcija vezana uz nogomet itd.), da se ne uzimaju u obzir specifičnosti navijačke subkulture, niti rodna dimenzija i maskulinitet kao važna komponenta nasilja vezanog uz sport, prvenstveno nogomet. Konačno, civilno društvo i nevladine organizacije koji razvijaju sustavni pristup nenasilju, vode računa o rodnoj dimenziji nasilja i imaju iskustvo u tom području nisu dovoljno uključeni u programe suzbijanja nasilja vezanog uz sport.

Budući da u Hrvatskoj nema ograničena pristupu obrazovanju prema spolu, nacionalni prioritet je uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja na svim razinama. Ta potreba jasno je naznačena u trećem poglavlju *Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.–2010.* pod naslovom *Rodno osjetljivo obrazovanje*. Osim toga, područje je normirano i Zakonom o ravnopravnosti spolova⁴⁰, Zakonom o udžbenicima za osnovnu i srednju školu⁴¹ te Udžbeničkim standardom⁴².

Na razini mjera, žele se ukloniti rodni stereotipi iz udžbenika i nastavnih planova i programa; postići spolna ravnoteža u odabiru područja obrazovanja; te konačno, omogućiti stjecanje znanja o pitanjima ravnopravnosti spolova na akademskoj razini i poticati znanstvena istraživanja radi utvrđivanja stanja, praćenja provedbe i vrednovanja učinaka politike ravnopravnosti spolova na svim razinama javnog i privatnog života⁴³.

U razradi druge mjere, nalaže se usklađivanje strukovnog obrazovanja s rezul-

40 NN (82/08)

41 NN (27/10)

42 Udžbenički standard, dostupno na <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/296732.html>

43 Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova za razdoblje 2006.-2010. godine, str. 28-30, dostupno na www.nhs.hr/.../Nacionalna_politika_za_prom_ravnopr_spolova.pdf

tatima analize potreba na tržištu rada te sustavno poticanje uravnotežene zastupljenosti obaju spolova pri upisima u srednje škole; zatim izrada posebnog, rodno osjetljivog programa profesionalnog usmjeravanja učenika i učenica; te konačno, poticanje uključivanja zainteresiranih učenica u izborne programe informatike/računarstva, odnosno biologije, fizike, kemije i/ili matematike, kao i učenika zainteresiranih za tradicionalno "ženska područja", primjerice materinski i strane jezike, likovnu i glazbenu kulturu/umjetnost.

Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2008. godinu⁴⁴ govori kako ova mjera nije provedena u cijelosti, budući da MZOŠ, kao nositelj provedbe, u dostavljenom odgovoru ne navodi da je provedena analiza potreba na tržištu rada niti da se sustavno potiče uravnotežena zastupljenost obaju spolova pri upisima u srednje škole. Izvješće o važnosti ove mjere navodi podatke o učenicima/ama koji/e su završili/e srednju školu u šk. god. 2005./2006⁴⁵, po kojima veći postotak djevojaka upisuje umjetničke škole (71,7%) i gimnazi-

44 Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2008. godinu. Str. 118-134, dostupno na http://www.prs.hr/docs/rh_prs_izvjesce_2008.doc

45 Državni zavod za statistiku. (2009.) Žene i muškarci u Hrvatskoj 2009. Dostupno na <http://www.dzs.hr/>

je (62,7%), dok s druge strane, veći broj dječaka upisuje i završava industrijske i obrtničke škole (62,5%). Posljedica ove prakse jest *feminizacija*, odnosno *maskulinizacija* pojedinih zanimanja na tržištu rada.

Oko provedbe treće mjere, vezane uz stjecanja znanja o pitanjima ravnopravnosti spolova na akademskoj razini, te poticanje istraživanja, još uvijek nije uspostavljena baza podataka o postojećim kolegijima ženskih studija i studija roda na visokim učilištima. Kako rodni studiji ne postoje kao znanstvena grana/polje, ne postoji ni mogućnost specijalizacije u smislu diplomskog, odnosno doktorskog studija. Sve to odražava se i na nepoznavanje i razumijevanje pojmovna kao što su rod, maskulinitet, femininost, kao i socijalne uvjetovanosti muških i ženskih identiteta i utjecaja tih konstrukata na društvene odnose. Sve se pak dodatno odražava i na uglavnom rodno „slijepo“ (*gender blinde*) i nediferencirane javne politike, čak i u situacijama kad one zbog toga postaju nedjelotvorne, a mehanizmi rodne ravnopravnosti funkcioniraju u otežanim uvjetima.

Zaključno, značajan prostor napretka u ovom području prema stvarnoj jednakosti spolova i uključivanju muškaraca u politike rodne ravnopravnosti, nalazi

se poglavito u području premošćivanja tradicionalne podjele na muška i ženska zanimanja i odnosa u obitelji. Ipak, sustav barem omogućava praćenje i ovog područja kroz instituciju Pravo-braniteljstva za ravnopravnost spolova te publiciranjem izvješća u kojima se navode očitovanja o provedbi svih nositelja mjera. Nažalost, preporuke ni na koji način ne obavezuju nadležna tijela na provedbu mjera zadanih zakonom i strateškim dokumentima.

POLITIKE USMJERENE NA PROBLEM OBITELJSKOG NASILJA

Iako je problem obiteljskog nasilja vrlo složen i postoji prostor dorade u svim fazama njegove razrade i primjene, za temu istraživanja važan je podatak o optuženima za nasilje u obitelji koji pokazuje da su počinitelji najčešće upravo osobe muškog spola. Iz tog razloga najvažnije je bilo ocijeniti mjeru psihosocijalnog tretmana koja je predviđena *Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji* unutar mogućnosti izricanja zaštitnih mjera, ali čija provedba još nije sustavno započela, uslijed neriješenih institucionalnih, organizacijskih i financijskih pretpostavki.

Okosnicu razrade problema nasilja u obitelji čini *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji*⁴⁶ iz 2003. godine, iako je kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji već uvedeno u kaznenopravni sustav Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona iz 2000. godine⁴⁷. Pod nasiljem u obitelji, prema čl. 4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, smatra se "...svaka primjena fizičke sile ili psihičke prisile na integritet osobe; svako postupanje jednog člana obitelji koje može prouzročiti ili izazvati opasnost da će prouzročiti fizičku i psihičku bol; prouzročenje osjećaja straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva; fizički napad bez obzira da li je nastupila tjelesna ozljeda ili ne; verbalni napadi,

46 NN (116/03)

47 NN (129/00)

vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim nazivima i drugi načini grubog uznemiravanja; spolno uznemiravanje; uhođenje i svi drugi načini uznemiravanja; protupravna izolacija ili ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja s trećim osobama; te oštećenje ili uništenje imovine ili pokušaj da se to učini.⁴⁸

Vrlo je važno naglasiti da Zakon postulara kako su zdravstveni djelatnici, djelatnici socijalne skrbi, psiholozi, socijalni radnici, socijalni pedagozi i djelatnici odgojno-obrazovnih ustanova dužni prijaviti policiji ili nadležnom općinskom državnom odvjetništvu počinjenje nasilja u obitelji, a u suprotnom oni sami čine prekršaj. Potonje je dodatno razrađeno Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji⁴⁹ koji je donesen 2005. godine. Donošenju protokola prethodilo je usvajanje Nacionalne strategije za suzbijanje obiteljskog nasilja za razdoblje 2005. do 2007. godine, a trenutačno je na snazi Nacionalna strategija za razdoblje od 2008. do 2010. godine.

U 2008. godini, prema podacima policije bilo je 13 673 prijava prekršajnog djela nasilničkog ponašanja u obitelji. Tako-

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, dostupno na <http://www.mobms.hr/media/2014/protokolopostupanjuuslucajunasiljauobitelji.pdf>

đer je policiji prijavljeno 1568 slučajeva kaznenog djela nasilja u obitelji.

Kako su muškarci uglavnom počinioci nasilja u obitelji, kao najvažnije u svrhu promatranja maskuliniteta iz aspekta javnih politika, ocijeniti ćemo mjeru obveznog psihosocijalnog tretmana - oblika aktivne resocijalizacije počinitelja nasilja. Navedena mjera spada u jednu od zaštitnih mjera definiranih Zakonom⁵⁰ te uz statične mjere, poput novčane kazne i kazne zatvora, čini najvažniju proaktivnu mjeru politike, s velikim transformacijskim potencijalom rodnih uloga i dokidanja nasilnog rješavanja problema u obiteljskoj zajednici.

Pitanje organizacije psihosocijalnog tretmana, osim Zakona, područje je kojim se bavi i Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2008. do 2010. godine. Iako je iz navedenog razvidno kako je važnost ove mjere prepoznata i uvrštena u relevantne dokumente, njena sustavna provedba još nije otpočela.

⁵⁰ Ostale zaštitne mjere su zabrana približavanja žrtvi nasilja; zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju; udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora; osiguranje zaštite osobe izložene nasilju; obvezno liječenje od ovisnosti; te oduzimanje predmeta koji je namijenjen ili uporabljen u počinjenju prekršaja.

Zaključno, očigledno je da je pitanje nasilja u obitelji izašlo iz sfere privatnog u sferu javnog života, te se kao takvo tretira javnom politikom, koja unatoč uočenim implementacijskim nedostacima pokazuje osviještenost donositelja odluka o ovom problemu. Uvođenje i djelomična provedba mjere psihosocijalnog tretmana ukazuje da je barem u ovoj sferi država prepoznala dobru praksu razvijenijih zemalja, u svrhu konkretne promjene ponašanja s utjecajem na kvalitetu i obrazac muško-ženskih odnosa. S druge strane, najveća zamjerka samoj politici upravo je činjenica da se institucije počinju baviti problemom tek kad se nasilje pojavi, uz izostanak razrađenih preventivnih mjera.

POLITIKE KOJE SE ODNOSE NA POSJEDOVANJE I NOŠENJE ORUŽJA

Najiscrpnije istraživanje o oružju u Hrvatskoj napravio je 2006. godine *Centar za kontrolu pješačkog i lakog oružja za jugoistočnu i istočnu Europu (SEESAC)* uz potporu i na zahtjev *Programa Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP)* i *Pakta o stabilnosti za jugoistočnu Europu (SCSP)*. Cilj je bio ojačati nacionalne i regionalne administrativne kapacitete za kontrolu pješačkog i lakog oružja i smanjivanje njegova širenja i zlorabe kako bi se pridonijelo većoj stabilnosti, sigurnosti i razvoju u jugoistočnoj i istočnoj Europi⁵¹.

U analizi stanja, studija iznosi kako su muškarci velikom većinom, to jest u 70% svih prijavljenih slučajeva i žrtve i počinitelji oružanih kaznenih djela. Muškarci također pokazuju manje negativan stav prema vatrenom oružju od žena, a mlađi muškarci (ispod 26) pokazuju aktivan interes za oružje. Veoma je malo žena počiniteljica oružanih kaznenih djela, ali su nerazmjerno češće žrtve oružanog nasilja u obitelji. U skladu s tim, žene vide oružje kao veću prijetnju društvu nego muškarci⁵².

51 Centar za kontrolu pješačkog i lakog oružja za jugoistočnu i istočnu Europu (SEESAC) (2006.) Istraživanje o pješačkom i lakom oružju (SALW-u) u Hrvatskoj. Dostupno na http://www.see-sac.org/uploads/salwsurveys/Croatia_HRVATSKI.pdf

52 Ibid. Informativni sažetak.

U Hrvatskoj je od 2007. godine na snazi novi Zakon o oružju⁵³ čiji čl.10. uređuje uvjete kada nadležno tijelo može izdati fizičkoj osobi odobrenje za nabavu oružja, a ti uvjeti su novim Zakonom postroženi, što je bio i jedan od razloga njegovog donošenja. Osnovni uvjet je da osoba ima opravdani razlog za nabavu oružja.

Prema Ministarstvu unutarnjih poslova ukupna stopa kriminala ostala je posljednjih nekoliko godina više-manje ista sa 110.000 prijavljenih incidenata godišnje, dok su ukupna razina nasilja i broj kaznenih djela koja uključuju lako i pješačko oružje porasle⁵⁴. Treba ipak reći da su kaznena djela u kojima se koristi vatreno oružje, po strukturi, najvećim dijelom ona gdje se koristi ilegalno oružje, što pokazuje relativno zadovoljavajuću razinu kontrole nad postupkom dobivanja dozvole za posjedovanjem oružja. S druge strane, istovremeno ukazuje na neadekvatno suzbijanje ilegalnog oružja i tržišta.

Ovo područje potrebno je promatrati kroz neke ranije politike koje smo spominjali, poput nasilja u obitelji, problema alkoholizma i droge, te onih koje se bave braniteljskom populacijom. Stoga, moguća preporuka u ovom području je osmišljavanje ciljano upućene kampa-

nje prema muškoj populaciji, s ciljem odmicanja od formiranja muškog identiteta u skladu s tradicionalnim slikama o muškosti, uz koje se još uvijek često veže posjedovanje i korištenje oružja.

53 NN (63/07)

54 Ibid. Str. 12

Kao najveća novost u sustavu oružanih snaga u Republici Hrvatskoj donošenje je, temeljem čl. 39.a Zakona o obrani u lipnju 2008. godine, Pravilnika o dragovoljnom služenju vojnog roka⁵⁵. Naime, tim se pravilnikom potpuno ukida obavezno služenje vojnog i civilnog roka, te ono postaje dragovoljno⁵⁶. Ova odluka posljedica je pristupanja Republike Hrvatske Sjevernoatlantskom paktu (NATO). Kolektivni sustav obrane rezultira smanjenjem nacionalnih vojnih kapaciteta i stvaranjem vojske sačinjene isključivo od onih pojedinaca koji su se odlučili za vojni poziv. Novost je također da se dragovoljno služenje vojnog roka od sada omogućava i ženama, a prema dostupnim podacima, Hrvatska vojska u svojim redovima ima 9% žena, iako su još uvijek na većini zapovjednih funkcija muškarci⁵⁷. Ipak, zanimljivo je da 9% pripadnica oružanih snaga RH nadmašuje NATO-ov prosjek od 7,5%⁵⁸. U kontekstu ovog istraživanja, ukidanje obaveznog vojnog roka za sve zdrav-

55 NN (07/08)

56 Odluka o nepozivanju novaka na služenje vojnog roka ne primjenjuje se samo u slučaju stanja neposredne ugroženosti ili ratnog stanja

57 Žene u MORH-u i vojsci mogu još više napredovati. Dostupno na <http://www.braniteljski-portal.hr/sadržaj/hrvatska/4316>

58 Ibid. Također, usporedi s podacima dostupnima na <http://userpages.aug.com/captbarb/NATOWomen.html>

stveno sposobne mladiće u budućnosti može imati povoljan učinak na društvenu konstrukciju muškosti, budući da se može očekivati postupno nestajanje danas još uvijek prisutnog stava kako sposobnost za vojsku mladića čini i sposobnim za život.

Za istraživanje je također važan sadržaj obuke vojnih i policijskih snaga. Oposobljavanje budućih policajaca i policajki odvija se u Policijskoj akademiji koja je ustrojstvena jedinica Ministarstva unutarnjih poslova (MUP). Od dostupnih podataka, onaj spomena vrijedan jest o trećini žena polaznica Policijske akademije u 2009. godini, te se čini kako se u policiji javlja trend demaskulinizacije zanimanja „policajac“.

U Republici Hrvatskoj Ministarstvo obrane nema nikakve interne pravilnike koji bi branili pristup ulasku u službu osobama istospolne seksualne orijentacije (što bi bilo protuustavno i protuzakonito), no nisu razrađene specifične smjernice ili interne procedure za sprječavanje i suzbijanje diskriminacije temeljene na spolu, rodu, a time i seksualnoj orijentaciji.

Konačno, prema Zakonu o pravima iz mirovinskog osiguranja djelatnih vojnih osoba, policijskih službenika i ovlašte-

nih službenih osoba⁵⁹, navedene skupine koje su barem 10 godina provele u aktivnoj službi, imaju pravo na povlaštene radni staž. Konkretno, ovisno o kategoriji, 12 djelatnih mjeseci računa se kao 15, 16, odnosno 18 mjeseci staža. Na taj način se želi kompenzirati fizička i psihička zahtjevanost navedenih profesija, dodjeljivanjem posebnih prava kod izračuna mirovina.

59 NN (128/99)

POLITIKE KOJE SE ODNOSI NA BRANITELJSKU POPULACIJU

Branitelji su u RH populacija koja obuhvaća razne kategorije sudionika Domovinskog rata. Tijekom i prvih godina nakon rata, institucionalna pomoć braniteljima bila je organizirana u okviru Ministarstva obrane i zdravstva. Odlukom Vlade RH 1997. godine osnovano je Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, čime su stvorene organizacijske pretpostavke razvoja integralnog sustava skrbi za razvojačene branitelje i različite kategorije ratnih stradalnika. Godine 2003. odlukom Vlade RH osnovano je Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (MOBMS), koje postaje i matično ministarstvo za branitelje svih kategorija. Temeljni zakon koji definira populaciju, uređuje njihova prava i prava članova njihovih obitelji, te propisuje uvjete i postupke za ostvarivanje tih prava je *Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji*⁶⁰. Zakon je i ishodište politika i programa namijenjenih braniteljima.

Iz činjenice da je braniteljska populacija smještena u Ministarstvo u čijoj su nadležnosti i obitelj⁶¹, međugeneracijska

60 NN174/04, te izmjene Zakona NN 174/04, 92/05, 02/07, 107/07 i 65/09

61 Ministarstvo je ujedno nadležno i za žene koje su također svrstane u obitelj, iako postoji Zakon o ravnopravnosti spolova, pravobraniteljstvo za ravnopravnost spolova i Vladin ured za ravnopravnost.

solidarnost i mladež, kao i iz opsega temeljnog Zakona o braniteljima, razvidna je intencija zakonodavca da tu populaciju promatra i tretira kao posebnu socijalnu skupinu koja zahtijeva/ zaslužuje posebnu brigu i privilegije.⁶² To dovodi i do konkurentnog odnosa i interesnog sukobljavanja između branitelja/veterana i drugih društvenih skupina koje zahtijevaju posebnu društvenu skrb, kao što su to žene, mladi i penzioneri. To temeljno proturječe koje proizlazi iz javnih politika za veterane i za žene, predstavlja osnovni problem pri pokušaju uključivanja branitelja i ratnih vojnih invalida u politike rodne ravnopravnosti.

Iako kao kategorija u Zakonu i drugim programima nisu rodno definirani⁶³, u javnom diskursu branitelji su prepoznati isključivo kao muška populacija. Dokumenti nigdje ne spominju udio žena sudionica Domovinskog rata i podatke je moguće pronaći jedino u neformalnim izvorima.

Inače, kao jedina kategorija žena koja se dovodi u vezu s Domovinskim ratom spominju se objedinjene Udruge branitelja, invalida i udovica Domovinskog

62 Ministarstvo obrane, na primjer, u minimalnoj je mjeri nadležno za provedbu braniteljskih prava.

63 Zakon je, kao i većina hrvatskih zakona, pisan u muškom rodu.

rata (naglasak naš), koje povremeno dobivaju priznanja od službenih izvora⁶⁴.

Posljednjim izmjenama i dopunama Zakona iz studenog 2009. konačno je, 14 godina nakon završetka rata u RH, ukinuta mogućnost daljnjeg priznavanje statusa hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji.

Jednu od najvećih kontroverzi u javnoj percepciji braniteljske populacije i njihovih prava i povlastica predstavlja *Jedinstveni registar hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata* koji je izrađen 2004.-2005. godine kako bi se braniteljima mogle podijeliti dionice odnosno udjeli u vlasništvu Fonda hrvatskih branitelja. Prema neslužbenim informacijama broj branitelja u Registru iznosi oko 500.000 što je brojka koja izaziva nezadovolj-

64 Ženama u DR bavi se još i tekst 'Žene sudionice Domovinskog rata' u feminističkom časopisu "Kruh I ruže" (34/2008) autorica Daša Poredoš Lavor i Elvira Koić, koje su provele istraživanje o problemima s kojima se sudionice susreću, nedostatkom informiranost i njihovom stigmatizacijom. Drugo izdanje koje smo pronašli je "Žene u Domovinskom ratu", ur. Marija Slišković, u izdanju Udruge Žene u Domovinskom ratu, koja djeluje kao katolička organizacija, a knjiga je predstavljena pod motom: Snaga ljubavi: činiti dobro. Dostupno na http://www.katolici.org/dogadjanja.php?action=c_vidi&id=11120, 25.03. 2010

stvo i među samim braniteljima, ali još više u općoj populaciji. Popis branitelja u Registru je, naime, proglašen tajnim, s obrazloženjem da bi njegova objava bila u suprotnosti s odredbama Zakona o zaštiti osobnih podataka⁶⁵.

Zaključno, javne politike za branitelje, iako brojne, dobro financirane i uz činjenu da pokrivaju sve sfere života i raznovrsne potrebe branitelja i njihovih obitelji (zapošljavanje i samozapošljavanje, zdravstvo, mirovinsko osiguranje, posebne potrebe itd.), ne ostvaruju ciljeve osiguranja dostojanstva i zadovoljavanja realnih potreba branitelja, niti su branitelje uspjele resocijalizirati i integrirati u civilno društvo i normalan život. Neposredno nakon rata, zbog tranzicijske privatizacije kojom su uništena mnoga poduzeća, brojni povratnici iz rata i branitelji i civilno stanovništvo, ostali su nezaposleni. Problem razvojačenih ratnika rješavan je postupcima umirovljenja temeljem vrlo malih tjelesnih oštećenja ili pogrešno dijagnosticiranih psiholoških problema. Pokušaj da se branitelje tretira kao skupinu s posebnim potrebama u politici socijalne skrbi izaziva višestruko nezadovoljstvo i među samim braniteljima i među općom populacijom, koja ih doživljava kao parazite i pretjerane korisnike privilegija na račun državnog proračuna.

Jedna od glavnih zapreka u vladinim i nastojanjima nevladinih organizacija koje žele sudjelovati u rješavanju problema branitelja i njihovog uključivanja u društvo, pa i uključivanja u programe i politike rodne ravnopravnosti je nedostatak informacija i transparentnosti politika za branitelje. U prvom redu, nedostatak nezavisnih evaluacija tih politika, iako indikatori ukazuju na njihovu neuspješnost. S druge strane, ekonomska i politička cijena jedne tako velike populacije kao što su branitelji, ostaje neobjašnjena ostatku populacije i izaziva sumnju i još veću socijalnu distancu prema svim njenim pripadnicima. Da bi se kreirale učinkovitije javne politike za branitelje, potrebne su vrlo duboke društvene reforme u svim područjima.

Ako braniteljsku populaciju i njoj namijenjen politike, te njihovu provedbu promatramo kroz prizmu rodno/spolnih uloga i konstrukciju muškog identiteta, možemo zaključiti da je taj identitet, tijekom višestruke tranzicije (ekonomske, političke, i one iz ratne u mirnodopsku) postao vrlo nestabilan i proturječan. U ratu i neposredno nakon rata, veterani su slavljani kao ratnici, heroji, ratni pobjednici i kao takvi - uzor tradicionalne muškosti. Povratak u civilni život, uz neodgovarajući sustav pomoći i resocijalizacije, te uz javne politike koje su ih svrstale u socijalnu kategoriju

65 NN 103/03

s posebnim potrebama, nisu ostvarile svoj cilj, jer su im umjesto reintegracije i osobne odgovornosti omogućile pre-dimenzionirana prava i beneficije bez adekvatne društvene kontrole.

Danas, 14 godina nakon rata, veterani su rastrgani između stigmatizacije, osjećaja neuspjeha u tradicionalnoj ulozi očeva i hranitelja obitelji i poriva da sačuvaju pogodnosti koje su stekli. Snažan kolektivni identitet povezan s muškom ulogom branitelja domovine i hranitelja obitelji, danas je kod velikog broja ugrožen statusom „socijalnih slučajeva“, a unutar same populacije postoje velike tenzije s obzirom na zasluženost stečenih prava i privilegija, velike materijalne i socijalne prednosti koje su stekli tek neki („ratni profiteri“) i socijalnu marginalizaciju drugih. Šira javnost, međutim, često ih percipira kao „parazite“ i povlaštenu kategoriju, što ruši njihovu vlastitu sliku o sebi kao ratnicima „zaslužnima za obranu i stvaranje države“. Svoje razočaranje i nezadovoljstvo branitelji često artikuliraju kao političko nezadovoljstvo sa stanjem nacije, tvrdeći da „to nije ono za što smo se borili“. Time jednim dijelom pokušavaju obraniti stečene privilegije, ali i afirmirati svoj kolektivni identitet u sferi politike, umjesto socijale. Stoga su u javnosti nerijetko percipirani i kao politički ucjenjivači i politička prijetnja stabilizaciji društva.

POLITIKE KOJE UREĐUJU TRŽIŠTE RADA, ZAPOŠLJAVANJE TE MIROVINU

U Republici Hrvatskoj nezaposlenost je od samostalnosti stalno u porastu od 2006., Najviša vrijednost dostignuta je 2001. i 2002. godine kada je iznosila skoro 400 000. Nakon određenog pada nezaposlenosti od 2006. godine, prema zadnjem izvještaju Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ), za veljaču 2010. godine nezaposlenost iznosi 317 625 osoba⁶⁶. Po strukturi nezaposlenosti, uzimajući prosjek od 2004. godine, nezaposleno je oko 60% žena i 40% muškarca.

Dodatni problem na tržištu rada, koji se često promatra iz rodne perspektive, nejednakost je plaća za isto radno mjesto, na štetu žena. Prema Državnom zavodu za statistiku, udio bruto plaće žena u plaćama muškaraca, u 2007. godini, ukupno iznosi 89,2 %⁶⁷.

Vlada Republike Hrvatske, u svibnju 2009. godine, donijela je *Nacionalni plan za poticanje zapošljavanja za 2009. i 2010.* s provedbenim mjerama koje slijede prioritete politike zapošljavanja utvrđene u revidiranoj Lisabonskoj

66 Hrvatski zavod za zapošljavanje, Tabela i grafički prikazi podataka o nezaposlenosti prema obilježjima, dostupno na <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=4114>

67 Državni zavod za statistiku (2009.). Žene i muškarci u Hrvatskoj 2009. str. 37. Dostupno na <http://www.dzs.hr/>

agendi o rastu i radnim mjestima. Intervencije u smislu motiviranja, obrazovanja i sufinanciranog zapošljavanja usmjereno je prema ženama primarne dobi (žene od 25 do 49 godina) nižeg ili neadekvatnog obrazovanja; nezaposlenim osobama (50+) i zaposlenim osobama kojima prijete gubitak zaposlenja; mladim osobama koje su ispale iz sustava srednjoškolskog obrazovanja; mladim osobama bez radnog staža; dugotrajno nezaposlenim, uz posebno isticanje osoba s invaliditetom, žrtava obiteljskog nasilja, samohranih roditelja, liječenih ovisnika, hrvatskih branitelja, kao i osoba romske nacionalne manjine. U navedenim skupinama se naravno indirektno potiče i zapošljavanje muškaraca, a direktno kod skupine liječenih ovisnika te hrvatskih branitelja koji su dominantno muškarci.

U Hrvatskoj, prema Zakonu o mirovinskom osiguranju⁶⁸, čl. 30, pravo na starosnu mirovinu ima muškarac s navršениh 65 godina života, odnosno žena s navršениh 60 godina života i 15 godina mirovinskog staža.

Zaključno, uvidom u osnovne indikatore vezane uz nezaposlenost i tržište rada, evidentno je da su žene u ovom području ugroženija skupina jer su češće nezaposlene i još uvijek plaćene manje za isto radno mjesto. U tom kontek-

stu, i neke od mjera politike zapošljavanja usmjerene su prema ženama, dok su kao izdvojene ciljane skupine, koje čine pretežito muškarci, prepoznati bivši ovisnici o drogama te branitelji. Muškarci su većinom korisnici beneficiranog radnog staža uslijed češćeg bavljenja poslovima gdje se traži težak fizički rad ili psihički napor, ali i kao povlaštena politička i znanstvena elita, iako je zakon o tim kategorijama rodno neutralan⁶⁹. Konačno, aktualan i još uvijek neriješen problem restrukturiranja brodogradnje nosi velik rizik za mušku populaciju, koja čini većinsku radnu snagu te industrije. Naime, procjena je da bi zatvaranjem brodogradilišta 40 000 ljudi ostalo bez posla, a budući da su većina njih upravo muškarci, statistički bi se gotovo izjednačio postotak nezaposlenih žena i muškaraca. No, podjednak rizik nosi i nerješavanje pitanja tekstilne industrije, gdje pak većinu čine žene, iako se o tom problemu u javnosti puno manje raspravlja nego o brodogradilištima. Ipak, potonja dva rizika vezana su uz općenito loše gospodarsko stanje Hrvatske i zahvaćaju puno šire područje od same politike zapošljavanja, iako bi buduće politike zapošljavanja i prilagodbe tržištu rada trebale povesti računa i o rodnoj dimenziji te nadolazeće populacije nezaposlenih.

69 Preciznije rečeno pisan je, kao i svi hrvatski zakoni u muškom rodu, ali se on smatra generičkim.

Činjenica je da nepovoljnija pozicija žena na tržištu rada podržava paradigmu poznatu u svim kriznim ekonomijama, da žene prve gube radna mjesta. S druge strane, sve veći broj žena koje se odlučuju za profesionalnu karijeru i dalje je pod pritiskom usklađivanja obiteljskih i poslovnih obaveza, i balansiranja između nekoliko društvenih uloga. Dodatno opterećenje za žene jest i pitanje roditeljskog dopusta i sama trudnoća, koja je u praksi velika prepreka prilikom zapošljavanja i poslodavci uvijek iznalaze načine da provode tu i zakonom zabranjenu diskriminaciju. Istodobno, etnografska istraživanja ukazuju na veću spremnost žena na prekvalifikaciju ili profesionalnu degradaciju i brže repositioniranje na tržištu rada. Muškarci se u hrvatskom slučaju nezaposlenosti radije okreću igrama na sreću i sportskim kladionicama.⁷⁰

70 Tihana Rubić. Tradicije i tranzicije: obitelj i nezaposlenost u Hrvatskoj, izlaganje na Antropološkim susretima subotom, 31. siječnja 2009.

ZAKLJUČAK

Ova analiza pokazala je da je u hrvatskim javnim politikama pristup specifičnim potrebama muškaraca i žena neujednačen. S jedne strane imamo primjere potpuno spolno i rodno neosjetljivih politika, poput politike suzbijanja ovisnosti, uključujući alkoholizam, obrambenu, sigurnosnu i politike za branitelje, iako rodna obilježja igraju važnu ulogu u tom segmentu. S druge strane, krovna nacionalna politika ravnopravnosti spolova, kao i neki segmenti zdravstvene politike, politike zapošljavanja ili populacijske politike u većoj ili manjoj mjeri prepoznaju neke specifične potrebe obaju spolova te problem neravnopravnosti spolova, te ih stoga možemo okarakterizirati kao djelomično osjetljive za pitanja spolnih i rodnih razlika. Pritom je važno uočiti da hrvatske javne politike spol poistovjećuju s rodom, uključujući i politiku ravnopravnosti spolova.

One politike koje su djelomično osjetljive na spolne i rodne specifičnosti u većini su slučajeva vezane za potrebe, poziciju i probleme žena, što je značajan, pozitivan ishod više desetljeća organiziranog zagovaranja feminističkih organizacija kao i implementacije međunarodnih standarda i mehanizama za zaštitu ženskih ljudskih prava. No, usmjeravanje ciljeva i mjera politika isključivo (a pritom još uvijek djelomično)

na žene, bez detaljnijeg razmatranja uloga i potreba muškaraca, doprinosi jačanju statičnog i odvojenog, a ne međuovisnog razmatranja pitanja roda i spola u kontekstu rješavanja niza problema, te s obzirom na intenciju promjene društvenih odnosa u smjeru rodne ravnopravnosti.

Stoga možemo zaključiti da je utjecaj hrvatskih javnih politika na sveukupne odnose žena i muškaraca u društvu vrlo ograničen, unatoč opaženom transformacijskom potencijalu nekih politika, poput politike ravnopravnosti spolova, obrazovne i obiteljske politike te politike suzbijanja nasilja u obitelji.

Tako, primjerice, politike usmjerene na problem obiteljskog nasilja, uz mjere zaštite i skrbi za žrtve nasilja (primarno žene i djecu), kroz mjeru psihosocijalnog tretmana nasilnika implicitno ipak ciljaju na mušku populaciju, jer su upravo muškarci najčešće nasilnici. Problem se javlja na tehničkoj razini jer još nisu riješene sve organizacijske i financijske pretpostavke za sustavnu provedbu. Slično je i s politikom zapošljavanja i obrazovnom politikom koje tendiraju destimuliranju prakse feminizacije, odnosno maskulinizacije pojedinih zanimanja i gdje je problem izrijekom prepoznat u službenim dokumentima, no konkretne promjene usporava dugotrajnost reforme obrazovnog sustava.

Ilustrativan je i primjer mjera koje očevima/skrbnicima omogućavaju da koriste roditeljski dopust, povezana s obiteljskom politikom, te politikom rada i zapošljavanja. Posebno je pohvalno da ta mjera ne diskriminira roditelja s obzirom na vrstu partnerske zajednice u kojoj se nalazi, s izuzetkom diskriminacije istospolnih zajednica koje uopće nemaju pravo posvajanja djece, a prava partnera vezana uz odgoj vlastite djece zakon ne prepoznaje. Zakonom uređeno pravo muškaraca na korištenje roditeljskog dopusta rezultat je mjere unutar nacionalne politike ravnopravnosti spolova, s ciljem aktivnijeg uključivanja žena na tržište rada. Primarna namjera zakonodavca nije bila veća uključenost očeva u živote njihove djece te jačanje partnerskog odnosa između muškaraca i žena u obitelji i u odgoju djece. Upravo bi tako definiran cilj, ili pak povezivanje potrebe za afirmacijom žena u javnoj sferi s potrebom afirmacije muškaraca u sferi obitelji ukazao na to da postoji vizija promjene društvenih odnosa iz patrijarhalnih u istinski ravnopravne. U aktualnom rješenju, promjena odnosa muškaraca i žena u sferi obitelji može (ali i ne mora) postati tek sekundarni, dugoročni, efekat provedbe ove mjere.

Stoga, govorimo li o utjecaju politika na društvenu konstrukciju muškosti, zaključujemo da hrvatske javne politike,

unatoč nekim pomacima u eliminaciji rodnih stereotipa poglavito u sklopu obrazovne politike, i dalje uvelike generiraju tradicionalne patrijarhalne obrasce muškosti, a to su odgovornost za financijsko zbrinjavanje obitelji te za obiteljsku, ali i nacionalnu sigurnost. Istovremeno, muškarac je, u slučajevima kad mu je potrebna pomoć, u javnim politikama često nevidljiv i neprepoznat, što isto tako podržava patrijarhalni obrazac snažnog, uspješnog i samostalnog muškarca, koji je u tom slučaju za njega potencijalno poguban. Potonje se jasno iščitava u izostanku ciljanih mjera politika javnoga zdravstva i sigurnosti za mušku populaciju, čak i u onim slučajevima kad statistički pokazatelji nedvojbeno ukazuju na to da su oni rizičnija skupina. Tako ne nalazimo specifične mjere za muškarce u politici suzbijanja ovisnosti i alkoholizma, politici prometne sigurnosti ili programima suzbijanja malignih bolesti reproduktivnih organa, iako se upravo na primjeru javnozdravstvene politike pokazalo da specifične mjere usmjerene na žene (rak dojke, reproduktivno zdravlje) daju pozitivne rezultate.

Dodatni je izazov u razvoju primjerenih i uspješnih politika manjak analiza specifičnih potreba i problema muškaraca i žena, što dovodi i do izostanka analize učinaka politika na muškarce, žene,

njihove odnose te rodnu ravnopravnost. Politike u pravilu sadržavaju mjere koje zahvaćaju ukupnu populaciju, dok vrlo rijetko osmišljavaju mjere koje će koristiti razrađeniji pristup prilagođen kontekstu i ciljno stratificiranim skupinama. Takav rodno neutralan pristup izražen je u politici suzbijanja ovisnosti, politici prevencije nasilja među mladima ili navijačkim skupinama, iako se u ovim slučajevima vrlo vjerojatno rizični faktori i uspješna rješenja iz prakse razlikuju s obzirom na spol i dominantne rodne uloge.

U istraživanju smo detaljnije sagledali braniteljsku populaciju, jer se radi o važnom problemu Hrvatske, a koju, najvećim dijelom, čine upravo muškarci, odnosno članovi njihovih obitelji, ali temeljem uloge muškaraca u ratu. Zaključni nalazi pokazuju kako su branitelji u ratu i neposredno nakon njega slavljani kroz tradicionalne uzore muškosti – ratnik, tvorac i zaštitnik države i nacije, povijesni heroj. No, uslijedio je neodgovarajući sustav pomoći i resocijalizacije, te njihovo svrstavanje u socijalnu kategoriju s posebnim potrebama koja koristi niz socijalnih i političkih beneficija. Umjesto reintegracije i prilagodbe ekonomskoj i društvenoj tranziciji u velikom broju slučajeva dolazi do njihove marginalizacije i uživanja u položaj žrtve i gubitnika tranzicije. Pri tom,

predimenzionirana i često korumpitivna prava i beneficije branitelja izazivaju negodovanje ostatka javnosti. Ovakva politika također ima dvoznačan utjecaj na konstrukciju muškosti i osobni doživljaj rodno identiteta. Dok poseban položaj branitelja izvire iz patrijarhalnog poimanja muškarca ratnika/heroja, njihova neuspjela poslijeratna integracija dovodi do urušavanja tradicionalnih muških kompetencija privređivanja, samostalnosti i društvene uspješnosti.

Dio vezan uz sigurnosnu i obrambenu politiku ukazuje na pozitivne učinke uklanjanja obaveznog vojnog roka samo za muškarce i profesionalizacije vojske na udio žena u oružanim snagama koji je porastao s 4,5% u Domovinskom ratu, na 9,5% 2009. i premašuje prosjek ostalih država članica NATO saveza. No, očito je da ovaj pomak ne govori puno o demaskulinizaciji zanimanja „vojnik“, koje se u patrijarhalnom svjetonazoru izravno veže uz muškost. I nadalje muškarci dominiraju u oružanim snagama, a na opstanak tradicionalne poveznice oružja, ratovanja i muškosti ukazuje i izraženiji pozitivni stav muškaraca negoli žena prema vatrenom oružju, i to najviše među mlađim muškarcima, znači novim naraštajima na koje bi politike i mjere za postizanje rodne ravnopravnosti trebale najviše utjecati.

Zaključno, nedostatno sustavan i do kraja nepromišljen spolno i rodno osjetljivi pristup u definiranju i rješavanju društvenih problema ne uspijeva dekonstruirati dominantne tradicionalne atribute muškosti i ženskosti, te potaknuti složenu i dugotrajnu, ali potrebnu transformaciju društvenih odnosa, u smjeru ravnopravnosti muškaraca i žena te pluralizma rodno identiteta. U tu je svrhu neophodno osigurati daleko širu javnu raspravu o rodnoj dimenziji hrvatskih javnih politika kako bi se krovna politika ravnopravnosti spolova napokon prepoznala kao uistinu zajednička muškarcima i ženama, te kao neizostavna komponenta rješavanja javnih problema i uređenja društvenih odnosa.

PREGLED GLAVNIH PREPORUKA ZA POVEĆANJE RODNE OSJETLJIVOSTI POJEDINIH JAVNIH POLITIKA, S FOKUSOM NA TRETMAN MUŠKARACA I KONSTRUKCIJU MUŠKOSTI

1. Politika ravnopravnosti spolova

Iako je nominalno namijenjena rodnoj ravnopravnosti, u svojoj konkretizaciji ova je politika prvenstveno usmjerena na poboljšanje društvenog položaja žena, ukidanje diskriminacije i eliminiranje stereotipa o ženama. Ne sporeći i potrebu takvih politika, s obzirom da su žene i dalje diskriminirane i marginalizirane skupina u gotovo svim sferama života, politika rodne ravnopravnosti, kao krovna politika koja bi trebala utjecati na rodnu osjetljivosti niza sektorskih politika te osigurati ukupno praćenje dinamike ravnopravnosti spolova u hrvatskom društvu, ova bi se politika trebala zasnivati na **daleko detaljnijoj i obuhvatnijoj analizi dominantnih rodnih uloga i specifičnosti položaja kako žena tako i muškaraca u svim ciljanim područjima koje ova politika obuhvaća** (od obrazovanja, preko zdravlja i sigurnosti, do participacije u javnoj i ekonomskoj sferi). U svrhu veće rodne osjetljivosti sektorskih politika, krovna politika ravnopravnosti spolova trebala bi **izravno doprinijeti uvođenju i redovitoj primjeni metodologije rodne analize u sklopu pripreme javnih politika, zakonodavnog i proračunskog procesa na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini**. Prioriteti uključuju sljedeće:

- ▶ u sklopu **periodičnog praćenja i ažuriranja mjera ove politike**

potrebno je provesti **dodatne ciljane analize rodne dimenzije pojedinih problemskih područja**, kako bi se provoditeljima politika osigurala relevantna analitička podloga za oblikovanje i djelotvorniju provedbu mjera kojima je moguće utjecati na dekonstrukciju patrijarhalnih rodnih identiteta i obrazaca ponašanja, a napose konkretnih društvenih odnosa koji generiraju neravnopravnost, zanemaruju specifične potrebe žena i muškaraca i sužavaju mogućnosti osobnog izbora netradicionalnih rodnih uloga.

- ▶ potrebno je žurno **definirati i provesti specifične aktivnosti u svrhu integracije rodne analize u postupak procjene učinka propisa i pripremu javnih proračuna** koji uključuje i strateško planiranje te izradu programske klasifikacije proračunskih korisnika. U tu svrhu preporučuje se **uska suradnja Ureda za ravnopravnost spolova Vlade RH s Uredom za zakonodavstvo Vlade RH (Odjel za procjenu učinka propisa) i Ministarstvom financija (Uprava za proračun).**

2. Zdravstvena politika

Potrebno je **metodološki preformulirati niz specifičnih programa djelo-**

vanja u sklopu hrvatske zdravstvene politike, i to prema premisi o spolno specifičnim potrebama i ranjivostima (*gender-related vulnerabilities*), što bi zasigurno u nizu slučajeva omogućilo bolje rezultate provedbe, smanjenje pobola i smrtnosti kod oba spola, ali i razgradnju tradicionalne slike snažnog muškarca koji sam vodi brigu o svome zdravlju, bez potrebe za preventivnim pregledima, uz obraćanje liječniku najčešće u već podmakloj fazi bolesti.

Prepoznati prioritete za oblikovanje rodno osjetljivih zdravstvenih programa uključuju:

- ▶ uvođenje spolno i dobno diferenciranog statističkog praćenja posjeta liječniku primarne zdravstvene zaštite u HZJZ, radi omogućavanja uvida u poziciju Hrvatske u odnosu na svjetske trendove u kojima mlađi muškarci daleko rjeđe posjećuju liječnika, a s ciljem izrade stimulativnih mjera za preventivne preglede i pravodobno liječenje.
- ▶ prikupljanje i objava spolno, a ne samo dobno diferenciranih podataka o počiniteljima prometnih nesreća kako bi zakonodavna rješenja i preventivne mjere uzele u obzir rodne dimenzije rizičnih faktora pri vožnji. Kompleksnija istraživanja sigurnosti u prometu

kao podloge za razvoj novih mjera, koja bi ponudila kompleksnije podatke o rodnim razlikama u kulturi ponašanja u prometu.

- ▶ značajno unaprijediti praćenje i evaluaciju rezultata pojedinih zdravstvenih programa, uz analitički prikaz na koji način mijenjati osnovnu politiku koja ne daje zadovoljavajuće rezultate.
- ▶ reviziju, izradu i doradu zdravstvenih programa, s naglaskom na prevenciju i rano otkrivanje poremećaja i bolesti, koji se odnose na zdravstvene rizike koji posebno često pogađaju muškarce i žene, te one kod kojih su već utvrđene specifičnosti s obzirom na spol i rod, kao što su glavni uzroci smrtnosti kod žena i muškaraca, bolesti ovisnosti, prometne nesreće i ozljede na radu.
- ▶ u sklopu sistematskih preventivnih pregleda te u sklopu primarne zdravstvene zaštite potrebno je osigurati rodno specifičan pristup muškarcima i ženama različitih dobnih skupina i stilova života, u svrhu poticanja veće odgovornosti za vlastito zdravlje i rano otkrivanje zdravstvenih problema, što se posebice odnosi na muškarce u području reproduktivnog i mentalnog zdravlja.
- ▶ uvođenje sustavnog spolnog od-

goja u škole koji će poštivati raznolikost svjetonazorskih razlika, ali nuditi informacije o potencijalnim opasnostima kojima se izlaže spolno aktivna mlada osoba bez adekvatne razine znanja o mjerama zaštite od SPI i neželjene trudnoće.

3. Obiteljska politika

Temeljem značajnih pozitivnih regulatornih iskoraka, potrebno je **dodatno promicati mjere vezane uz veće uključivanje očeva u život djeteta kroz poticanje korištenja roditeljskih naknada**, a vezano uz Strategijom predloženu medijsku kampanju i tiskanje brošura koje pojašnjavaju način korištenja prava koje proizlazi iz spomenutog Zakona. Analiza je također ukazala na **zabrinjavajuće nizak udio podijeljenog skrbništva nad djecom nakon brakorazvodnih parnica** te pretežitu dodjelu potpunog skrbništva majkama, koja odražava društvenu konstrukciju u kojoj je majka jedina sposobna i poželjna brinuti za dijete, a odgovornost očeva se svodi na sudjelovanje u financijskim troškovima, što se u praksi također nedostavno često poštuje.

- ▶ Medijske kampanje i druge promotivne akcije vezane uz sudjelovanje muškaraca u skrbi za tek rođenu djecu, kao i djecu s posebnim potrebama trebale bi se

provoditi u suradnji s poslodavcima, sindikatima i udrugama koje promiču odgovorno roditeljstvo, a trebale bi biti prezentirane kroz kreativne, rodno prilagođene sadržaje koje će osim tehničkog povećanja broja očeva koji koriste roditeljini i roditeljski dopust, postupno mijenjati trenutnu društvenu sliku muškarca kao partnera i oca čija je primarna zadaća osiguranje materijalne sigurnosti obitelji, a ne svakodnevna briga, emocionalna potpora i odgoj djece.

- ▶ kako Zakon otvara tu mogućnost, fokus bi trebao biti i na poticanju istodobnog korištenja roditeljinog i roditeljskog dopusta oba roditelja, s ciljem jačanja partnerskog odnos između roditelja te stvaranja novih obrazaca zajedničkog, aktivnog sudjelovanja roditelja u brizi za i odgoju djece.
- ▶ Potrebno je izraditi detaljnu analizu sudske prakse te prakse centara za socijalnu skrb u predmetima brakorazvodnih parnica u svrhu identificiranja specifičnih uzroka aktualnog trenda dodjele skrbništva majkama i niskog udjela podijeljenih skrbništva, kao osnove za mjere koje će pospješiti promjenu ovog trenda koji reproducira patrijarhalni obrazac uloge žena i muškaraca u odgoju i skrbi za djecu.

4. Antidiskriminacija osoba istospolne seksualne orijentacije

U Hrvatskoj je zasigurno učinjen značajan iskorak u zaštiti osoba istospolne seksualne orijentacije od diskriminacije, no razina prava koja osigurava Zakon o istospolnim zajednicama još zaostaje za pravima koja izlaze iz bračnog, ali i izvanbračnog statusa za osobe heteroseksualne orijentacije. Stoga je potrebno izjednačiti prava istospolnih partnera/ica s pravima heteroseksualnih parova koje proizlaze iz bračnog ili izvanbračnog statusa te zakonski urediti prava partnera/ica koji žive u istospolnim zajednicama, a koja se tiču odgoja njihove vlastite djece.

Budući da se društvena klima prihvatanja istospolne orijentacije kao normalne i uobičajene varijante seksualnih i rodni identiteta stvara daleko sporije od vremena potrebnog za izmjenu samih zakona, potrebno je sustavno pratiti i poticati što učinkovitiju primjenu antidiskriminacijskih odredbi te sustavno i ciljano poticati društvenu osjetljivost na prava osoba istospolne seksualne orijentacije. U tu svrhu potrebno je da relevantne institucije Vlade (Ured za ravnopravnost spolova i Ured za ljudska prava) u suradnji s organizacijama civilnog društva kontinuirano provode djelotvorne

javne kampanje, ali i ciljane kampanje koje bi osigurale društveno prihvaćanje osoba istospolne seksualne orijentacije u radnoj okolini, posebice u sklopu onih profesija (u slučaju muškaraca to je zasigurno vojska) gdje je izrazito izražena heteronormativnost.

5. Politika prevencija nasilja među mladima, uključujući i nasilje vezano uz navijačko ponašanje

Da bi ova politika uopće **mogla biti smatrana relevantnom** s obzirom na rastuće nasilje među mladima, te posebice nasilje povezano s kolektivnim sportovima, prilikom revizije i ažuriranja *Programa aktivnosti za prevenciju nasilja među mladima* iz 2009. te *Nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012. godine*, kao i prilikom definiranja novih, povezanih programa djelovanja, **neophodno je u analizi stanja, određivanju rizičnih skupina i oblikovanju specifičnih mjera uzeti u obzir rodnu perspektivu nasilja među mladima, osigurati spolno i dobno diferenciranu statistiku praćenja vrsta nasilja i temeljem toga kreirati mjere suzbijanja nasilja** .

6. Obrazovna politika

Kroz analizu relevantnih dokumenata koji se bave pitanjem rodno osjetljivi-

vog obrazovanja na svim obrazovnim razinama, jasno je da su predviđene i razrađene mjere u smjeru veće ravnopravnosti spolova. **Osnovni prigovor je na tehničkoj razini, odnosno njihovo polovično ili potpuno neprovođenje** te se stoga sljedeći **prioriteti odnose na implementaciju već definiranih, ali dosada neostvarenih, mjera** nacionalne politike ravnopravnosti spolova u području obrazovanja:

- ▶ Teme rodnih stereotipa i ravnopravnosti među spolovima trebaju se razraditi i integrirati u nastavne programe (1) kroskurikularno, (2) u sklopu specifičnih predmeta te (3) ekstrakurikularno – u sklopu rodno osjetljivih programa promicanja socijalnih i komunikacijskih vještina.
- ▶ Uvođenje ovih tema u obrazovni sustav treba pratiti pravodobna i učinkovita integracija ovih tema u visokoobrazovne programe za nastavnička zanimanja te u programe kontinuiranog profesionalnog usavršavanja nastavnika.
- ▶ Potrebno je realizirati rodno osjetljivi program profesionalnog usmjeravanja učenika i učenica kako bi započeo proces demaskulinizacije i defeminizacije određenih zanimanja, kako je i predviđeno Nacionalnom politikom za promicanje ravnopravnosti spolova.

- ▶ Potrebno je završiti proces formiranja službenog akademskog studija roda i stručnih poslijediplomskih rodnih studija za profesionalno usavršavanje i napredovanje u ovom području. Uspostava nove znanstvene grane/polja te shodno tome nove znanstvene titule za osobe koje se odluče znanstveno usavršavati na spomenutim temama dugoročno bi pitanja spola i roda afirmirala kao znanstveno relevantna među donositeljima političkih odluka, s transformacijskim utjecajem na društvenu praksu.

7. Politika sprječavanja i suzbijanja obiteljskog nasilja

Kako bi dobro razrađena regulativa u ovom području zaživjela i dala očekivane rezultate, potrebno je **žurno osigurati financijske i organizacijske uvjete za sustavnu provedbu i praćenje učinaka mjere psihosocijalnog tretmana koji mora biti dostupan na teritoriju cijele zemlje**, kao što je to predviđeno Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji. U tu su svrhu prioriteta **osiguranje primjerenih proračunskih sredstava, preciziranje postupka ugovaranja usluga s vanjskim pružateljima usluga pri čemu je ključna suradnja sudova i centara za socijalnu skrb, oblikovanje**

sadržaja programa uz sudjelovanje stručne javnosti te širenje programa obuke pružatelja usluga.

Potrebno je osigurati **sustavno i održivo financiranje svih predviđenih oblika prevencije, zaštite i tretmana obiteljskog nasilja, i to prvenstveno putem mehanizma socijalnog ugovaranja** - raspisom ciljanih javnih natječaja za pružanje navedenih usluga od strane organizacija civilnog društva i drugih za to stručnih organizacija iz privatnog sektora, i to u višegodišnjem razdoblju, uz uvođenje **sustava kontrole kvalitete pruženih usluga** (propisivanje standarda kvalitete usluga i uvođenje sustava praćenja primjene tih standarda). U tu se svrhu očekuje **uska suradnja Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti i Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi.**

8. Politike koje se odnose na posjedovanje i nošenje oružja

Prema sekundarnim istraživanjima, koja su se isključivo bavila posjedovanjem i nošenjem oružja, a sa snažnim naglaskom na rodnu perspektivu u razradi problema, muškarci su i dalje većinom i žrtve i počinitelji oružanih kaznenih djela, pri čemu muškarci pokazuju manje negativan stav prema vatrenom oružju od žena, dok mlađi muškarci

(ispod 26) pokazuju aktivan interes za oružje. Stoga je **neophodno sustavno provoditi ciljane medijske kampanje koje će destimirati interes muškaraca za oružje te tako, kroz dugoročni rad, mijenjati ovaj duboko ukorijenjen društveni kod prema kojem postoji snažna veza između muškosti i posjedovanja i korištenja oružja.**

Potreban je **daljnji sustavni rad nadležnih tijela na smanjenju količine ilegalnog oružja na tržištu**, uslijed uvida da je najviše kaznenih djela vatrenim oružjem počinjeno upravo s ilegalnim oružjem, te se stoga, **uz pojačanu kontrolu**, preporučuje periodično **ponavljanje akcije MUP-a za predaju vatrene oružja bez snošenja sankcija, ali u kombinaciji s penalnim mjerama u slučaju neodazivanja u danome roku.**

9. Sigurnosna/obrambena politika

Pozitivno je da je Hrvatska uvela dragovoljno služenje vojnog roka, što dugotrajno ima snažan transformacijski potencijal u smjeru demilitarizacije opće populacije kroz profesionalizaciju vojske, gdje se interes za zanimanje vojnik ostavlja onim pojedincima koji za to donesu osobnu odluku, dok ostatak muške populacije nema obveza prema državi u ovom segmentu. No, u sklopu obuke sigurnosnih snaga potrebno

je **sustavno raditi na osvještavanju i edukaciji vojnika i vojnkinja o rodnim stereotipima, dinamici neravnopravnosti spolova, specifičnim oblicima diskriminacije i rodno uvjetovanog nasilja, uključujući i diskriminaciju osoba istospolne seksualne orijentacije.** U tu svrhu preporučuju se sljedeće prioritetne aktivnosti:

- ▶ Integrirati tematiku ravnopravnosti spolova u programe osnovne obuke i profesionalnog usavršavanja svih vojnih i civilnih osobe koje djeluju u sklopu hrvatskih vojnih i sigurnosnih snaga – u tu svrhu korisna je osnova postojeći program obuke Obučnog središta za međunarodne vojne operacije.
- ▶ Razrada i donošenje internih procedura sprječavanja i suzbijanja diskriminacije temeljem spola, roda i seksualne orijentacije.
- ▶ Razviti i provesti istraživanja o rodnoj dimenziji unutarnje dinamike, ustroja i djelovanja hrvatskih vojnih snaga, kako bi se osigurala primjerena analitička podloga za dugoročnu demaskulinizaciju ovog područja djelatnosti, razgradnju postojećih rodnih stereotipa i eventualnih diskriminatornih praksi unutar samih postrojbi, ali i u sklopu vojnih operacija te kontakta s lokalnim zajednicama.

10. Politike koje se odnose na braniteljsku populaciju

Politike prema braniteljima proizlaze iz *Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji* koji je uz dodatnih 18 zakonskih akata, pravilnika, uredbi i poslovnika ishodište svih javnih politika prema braniteljskoj populaciji. Nažalost, te su politike u posljednjih dvadeset godina bile uglavnom inspirirane političkim interesima vladajuće stranke, vođene su netransparentno i otvorile su prostor za niz manipulacija i neopravdanih privilegija, a od braniteljske populacije stvorile interesnu skupinu koja je razdrta između želje da u društvu ima poseban politički status („dignitet i zasluge branitelja“), ali i očuva svoje privilegije zbog kojih ih šira javnost sve više doživljava kao populaciju koja pretjerano opterećuje javne financije i kojom se lako manipulira, napose kao glasačkom mašinerijom. Pozicioniranjem braniteljske populacije u gotovo isključivu nadležnost MOBMS-a, tretira ju se kao socijalnu skupinu i „socijalni slučaj“, dok vladajuća politička retorika i retorika samih branitelja govori o njihovim državotvornim i ratnim zaslugama. Time se njihovi maskulini identiteti konstruiraju kao podvojeni – oni su „ratni heroji, branitelji i stvoritelji nacije“, a istodobno su de-maskulinizirani kao socijalni slučajevi i „očevi obitelji“ koji nisu u stanju zadovoljiti tu temeljnu ulogu.

S obzirom na ocjenu ove politike kao potpuno neprimjerene realizaciji primarnog cilja društvene integracije ratnih veterana i veteranki, uz afirmaciju njihovih zasluga za obranu zemlje, sljedeće preporuke su nužno brojne i detaljne budući da su usmjerene na preoblikovanje ukupne nacionalne politike prema braniteljskoj populaciji:

- ▶ Rasformiranje Uprave za branitelje u MOBMS-u i distribucija nadležnosti za pitanja koja se odnose na braniteljsku populaciju u sva relevantna, resorna ministarstva (obrana, zdravstvo i socijalna skrb, rad i poduzetništvo) pri čemu je logično da Ministarstvo obrane bude nadležno za sustavno praćenje društvenog položaja i potreba ratnih veterana.
- ▶ Osiguranje transparentnosti ukupne politike - registar (popis) branitelja učiniti javnim, pod uvjetima koji zadovoljavaju interes javnosti, ali i štite privatnost i sigurnost pojedinaca, a evaluaciju i reviziju politike provoditi uz široku javnu raspravu.
- ▶ Osigurati javnu kontrolu načina dodjele i trošenja sredstava koja iz proračuna primaju braniteljske udruge.
- ▶ Poticati djelatnosti udruga branitelja koje su u skladu sa društveno poželjnim vrednotama i poticati

njihovu suradnju s ostalim udrugama civilnog društva, napose mirovnima, ljudskopravaškima i onima koje prate političke procese i razvoj demokracije.

- ▶ Poticati osnivanje udruga žena sudionica Domovinskog rata.
- ▶ Razviti i provoditi politiku suočavanja s prošlošću koja uključuje branitelje.
- ▶ Evaluirati i revidirati sve politike i specifične mjere koje se odnose na branitelje, s naglaskom na procjenu opravdanosti niza privilegija koje branitelji imaju i njihovo svođenje u okvire realnih potreba, ekonomskih mogućnosti društva i opravdane zaštite članova te populacije. Posljednje se naročito odnosi na dijagnozu PTSP-a koja je u poratnim godinama dijeljena kao oblik ekonomskog zbrinjavanja branitelja i kod velikog je broja populacije pogrešno dijagnosticirana, dok kod jednog dijela te, kao i civilne populacije s ratnim iskustvom uopće nije dijagnosticirana.
- ▶ Adekvatan zdravstveni tretman branitelja, posebice onih koji doista boluju od PTSP-a te onih koji imaju problema s ovisnosti o alkoholu i farmaceutskim pripravcima.
- ▶ Nove, promišljene politike resocijalizacije i društvene integracije branitelja koje bi uključile i njihovu

vu profesionalnu preorijentaciju i ekonomsko osamostaljenje.

- ▶ U sve programe socijalne reintegracije branitelja, kao i u psihosocijalne tretmane, uz standardne postupke samoosnaživanja, kontrole bijesa itd. uključiti edukaciju o rodnoj ravnopravnosti, kao i o ljudskim i građanskim pravima.

11. Politike koje uređuju tržište rada, zapošljavanje te mirovinu

S obzirom na osnovnu temu istraživanja, jasno je da problemi vezani uz zapošljavanje **u puno manjoj mjeri pogađaju muškarce u usporedbi sa ženama, mjereno kroz visinu plaće za isto radno mjesto te omjer nezaposlenosti prema spolu.** Etnografska istraživanja pak pokazuju da su žene spremnije na prekvalifikaciju ili profesionalnu degradaciju te brže repozicioniranje na tržištu rada, dok se **nezaposleni muškarci češće okreću dokolici, igrama na sreću i sportskim kladionicama, odnosno manje se konstruktivno ophode sa situacijom gubitka posla.** Također, velik izazov koji će uvelike utjecati na položaj muškaraca na tržištu rada je **pitanje restrukturiranja brodogradilišta,** gdje su zaposleni u velikoj većini muškarci, trenutno pod velikim rizikom gubitka posla.

U sklopu politike zapošljavanja, po-

trebno je unaprijediti ciljani pristup problemu nezaposlenosti te poticanju prekvalificiranja i zapošljavanja koji vodi računa o rodnim ulogama koje utječu na stav prema gubitku posla, samo iskustvo nezaposlenosti, spremnosti na prekvalifikaciju i preuzimanje novih tipova posla.

PRILOG – VODIČ ZA ANALIZU JAVNIH POLITIKA S OBZIROM NA TRETMAN MUŠKARACA I KONSTRUKCIJU MUŠKOSTI

1. Što je sadržaj politike?

- Što je osnovna tema/pitanje kojom se politika bavi?
- Koji su to ključni dokumenti koji definiraju ovu politiku?
- Kako je definiran centralni problem kojim se politika bavi?
- Kako je i da li je definirana uloga muškaraca s obzirom na centralni problem?
- Da li se i kako se politici definiraju specifične potrebe muškaraca?
- Koje se mjere/intervencije specifično odnose na muškarce i s kojim ciljem?
- U kolikoj je mjeri politika rodno neutralna?
- Kakav se utjecaj politike na muškarce može uopće očekivati s obzirom na njezinu konceptualizaciju?

2. Kako je politika donesena?

- Kada su i od strane kojih institucija doneseni ključni dokumenti koji definiraju ovu politiku?
- Koji su ključni akteri sudjelovali u donošenju određenog dokumenta/akta/politike?
- U kojoj mjeri ova politika artikuliра prioritete (agendu) zagovaračkih i interesnih skupina?
- Da li je donošenje ključnih dokumenata pratila javna rasprava, s

- kojim naglascima i kontroverzama?
- Koliko je bio izražen politički konsenzus oko donošenja ove politike?
 - Kako teče provedba politike i prati li je zagovaranje?
 - Kako se institucionalno prati provedba politike (kratki opis mehanizma)?
 - Koji su glavni zagovarački akteri koji prate provedbu politike?
 - Koliko su njihovi zagovarački napori institucionalizirani?
 - Koliko su njihovi zagovarački napori prepoznatljivi u javnosti i djelotvorni?
 - Koliko se provedba politike može smatrati uspješnom, temeljem glavnih naglasaka iz službenih izvješća i javnih rasprava?
 - Što u glavni problemi i prepreke u provedbi politike?
 - U kojoj se mjeri prati i problematizira relevantnost i učinkovitost politike s obzirom na specifične potrebe i probleme vezane uz muškarce?
 - Postoje li informacije i dokazi o tome kakvi su efekti politike na ponašanje, status i dobrobit muškaraca?
 - Koje su glavne promjene politike na dnevnom redu - zagovarača, državnih institucija?

3. Zaključak/sažetak

- U kojoj mjeri je ova politika osjetljiva na specifične potrebe i probleme koji se izravno odnose na muškarce?
- Koji su njezini glavni nedostaci s obzirom na potrebe i probleme koji se izravno odnose na muškarce?
- Koje su očekivane i ostvarene koristi od ove politike s obzirom na specifične potrebe i probleme koji se izravno odnose na muškarce?
- Koliki je transformativni potencijal ove politike s obzirom na rodne uloge i s njima povezane stereotipe i kulturne kodove?

**ANALYSES OF THE PUBLIC
POLICIES IN THE REPUBLIC OF
CROATIA ANALYSING
THE TREATMENT OF MEN
AND THE INFLUENCE
PUBLIC POLICIES HAVE ON
CONSTRUCTING MANHOOD**

INTRODUCTION

The goal of this analysis is to examine, through a gender perspective, the selected public policies in the Republic of Croatia, and to gain an insight into how they construct gender roles and identities: manhood, or womanhood, and whether they, through a targeted and specific treatment of women and men, transform the construction of gender roles and identities and change the gender roles in the Croatian society, or rather contribute to the existing relationship of gender inequality. The end goal of the analysis, as well as the global project that this analysis is a part of⁷¹, is the inclusion of men and boys into the public policies and programs of gender equality, and thus this analysis is primarily targeted at the treatment of men in the chosen policies as well as their influence on the construction of masculinity. The starting premises of the research is that all public policies, implicitly or explicitly, are gendered and mirror gender relations and the existing gender order of power that is found in the society and social institutions. However, this dimension of the public policies mostly remains gender blind because it follows the customary, socially and culturally generally accepted understanding of male and female roles and identities. Public policies and their effects, except when they are targeted

at realising gender equality, which is mostly a synonym for advancing the social status of women, are rarely analysed, monitored, and valued through the gender perspective. Therefore, public policies, although unintentionally and not necessarily as an expression of the intent of the policy creators and those who implement them, perpetuate the existing relations of social power and do not contribute to gender equality, even when equality is adopted on a declarative level as a policy and a social value.

As a consequence of the social relations in whom men are the dominant social group, public policy in mostly reflects such a reality and preserves the perception of the problems from the perspective of the male gender as a generic category. Public policies are, in the terms of the theoretic discourse of gender „men-centric“ and „men-generic“. Therefore, the difference in social status is overseen and neglected, as are the specific needs of women but also men who are homogenised in a group that is not diversified by social status or the amount of power that they possess – for example class, status or privileges which that status brings, as well as other specifics and characteristics, such as ethnicity, family status, sexual orientation and other characteristics that influence the deviation from the socially dominant

gender roles, as well as the differences, various needs and forms of vulnerability of certain groups within the male population. The gender analysis of public policies, in order to be complete, needs to equality take into account women and the construction of a stereotypical woman identity (womanhood) as well as men and the construction of manhood, and the complexity and the multilevel nature of the relationship between the sexes as well as the gendered allocation of social power as a source of inequality and discrimination. Without such differentiated approach, as is shown by the results of this research, certain public policies remain ineffective and do not contribute to the needs or the welfare of women and men nor to the gender equality as a proclaimed national policy. In addition, in order for men to get involved in the promotion and the implementation of the gender equality policy and to accept the gender equality practices, they need to get an insight into the advantages and the benefits of such policies, for the society as a whole as well as for themselves, because most of them do not enjoy the benefits of the patriarchal power and the distribution of social goods, or at least not in the same ratio.

Keeping in mind the context and the recent history, the Republic of Croatia has in the past 20 years gone a series

of traumatic changes – the fall of the federal state, independence, economic and social transition and war and post-war reconstruction of the society. With those changes, gender relations as well as the traditional masculinities, were also subjected to change which, however, remained outside the official but also civil society initiatives' focus of attention. Partly due to the relatively strong, and because of the historic circumstances, unified women's movement in the ex-Yugoslavia, gender relations in the society, as well as the public policies that define them, were mostly examined from the perspective of discrimination and marginalisation of women with a goal of promoting gender equality policy and the improvement of the social status of women. This is why this research constitutes one of the first attempts of analysis from the men's point of view, with an intent of making the implicit presumptions that influence the creation of the public policy visible and subject them to examination, as well as to create recommendations for public policies that lead towards a gender equal society in which women and men would realise all of their human rights and have equal access to all public services and resources.

By analysing certain public policies we would like to examine the legal, regu-

lative and advisory guidelines that explicitly or implicitly regulate the rights and obligations of men in the Croatian society, and therefore express the values and the desirable images of masculinities. What interests us is whether the concepts of masculinity concurs with the idea of particularity of male identities or are men still treated as a collective body that represent and maintains the patriarchal system, whether or not they willingly participate in such a construction.

The research was primarily created with a purpose of a wider comparative research within the project Men and the Gender Equality Policy Project⁷², with very diverse sample of countries – Brazil, Chile, India, Mexico, Cambodia, Tanzania, Ruanda, Bangladesh, South Africa and Croatia. Therefore, the analytical overview of the public policies in Croatia follows the choice of research areas that are common to all the participating countries of the project, in order to enable a comparative insight and in order to organise advocacy activities aimed at changing the areas in which the analyses identified a need for improvement and change. There are more than ten public policies in the focus of

⁷² The project is coordinated by the Instituto Promundo from Brazil and the International Center for Research on Women from the USA.

our analysis, and their content is viewed through a wide spectre of documents. The methodological approach includes the overview of the fundamental laws that make up the legal framework and the strategic documents, for example national strategies or national programs that make up the backbone of the implementation. Attention was also given to activity plans and action plans as a mid-term or short-term instrument of action and we wanted to dedicate special attention to the implementation reports in order to gain an insight into the reality of the implementation. However implementation reports were not available at all, which is also an important indicator of the actual desire of the relevant institutions for resolving the initial problems. In certain areas, publications of the international and nongovernmental organisations, which are active in Croatia, were used, as a reflection of the expertise of the nongovernmental sector. Also the statistic data from the Central Bureau of Statistics, the Croatian National Institute of Public Health and the Croatian Employment Service was examined.

The overview begins with the Gender Equality Policy, as an umbrella policy, and is followed by detailed analysis of specific policies. Thus, by reviewing the Health Policy specific health needs and

the vulnerability of men were identified as well as whether and in what way those specificities were perceived and responded to. The issue of sexual and reproductive rights was examined in this area as well as the health of young men and boys, mental and psychological health, suicide, and the policy dealing with drugs and alcohol related addictions, as a problem that significantly more affects the male population.

What follow in the overview is the public policies that define the role of fathers, and the analysis of the system of maternal and parental benefits, the way in which the process of establishing paternity is regulated as well as the practices of getting custody of the children in the divorce proceedings. The policies affecting the practice of the same-sex orientation were shown through the antidiscrimination legal provisions that have been introduced to the Croatian legal system during the last decade.

The Education Policy was analysed through the emphasis on the goals of the Gender Equality Policy in the area of education, which are securing a balanced presentation of both sexes and avoiding stereotypes in textbooks and other teaching materials. The overview touches upon the attempts to change the existing practice of feminization, or masculinization certain professions.

The analysis also deals with youth violence, the sports fans' behaviour and family violence. Violence as a problem that is more commonly practiced by men is impotent in masculinity formation. Therefore, we analysed the mechanisms for resolving this problem, with a special focus on psychosocial treatment of family violence perpetrators.

Further on, the overview deal with the veteran population as a specific group which is mostly made up of men, and represents one of the specifics of Croatia as a post-war country. An overview of the Defence and Security Policy was approached through the analysis of the professionalization of the army and the participation of both sexes in the army and the police forces, as well as the analyses of the policy dealing with owning and possessing weapons – a problem that is also closely related to the war and the armed conflict. The overview ends with the summary of the policies that deal with employment, although certain topics from this area are also mentioned in the analysis of other areas.

In the addition to the analysis of the documents, where it was possible, the actors which participate in the policy-making, as well as those who, being aware of the inadequacies or the lack off

current solutions of the problems in the area with which the policy is concerned, advocate the creation of certain policies were also featured in the analyses. The conclusion of the overview summarises the findings in a more general manner.

CONCLUSION

This analysis has shown that in the Croatian public policies the approach to the specific needs of men and women is uneven. On one side we have the examples of policies which are completely insensitive to sex and gender, like the policy combating addiction, alcoholism and the defence and security policy for the veterans, even though gender characteristics play an important part in those areas. On the other hand, the umbrella national Gender Equality Policy as well as some of the segments of the Health Policy, Employment Policy and the Population Policy in a smaller or larger extent recognise some specific needs of both sexes and the problem of the inequality of the sexes and can thus be characterised as partially sensitive to the issue of sex and gender differences. At the same time it is important to note that Croatian public policies use sex and gender interchangeably, and this includes the Gender Equality Policy.

The policies that are partially gender and sex specific, in most cases are related to the needs, position and problems of women, which is an important, positive result of over a decade or organised advocacy of feminist organisations as well as the implementation of international standards and mechanisms for the protection of women's' human rights. However the targeting of the

measures and the policies exclusively (and still partially) at women, without a detailed analysis of the role and the needs of the men, contributes to the strengthening of the static and divided, instead of interdependent, approach to the issues of gender and sex in the context of resolving various problems, related to the intention of change of social relations with the goal of gender equality.

Therefore we can conclude that the impact of the Croatian public policies on the total of male-female relations in the society is very limited, in spite of the noted transformation potential of certain policies, like the Gender Equality Policy, the Education and Family Policy and the Policy for Combating Family Violence.

Therefore, for example, the policies directed at the problem of family violence, along the measures for protection and the care for the victims of violence (primarily women and children), through the measure of psychosocial treatment of the perpetrator implicitly do target the male population, because it is the man who is most often the perpetrator. The problem occurs on a technical level because not all organisational and financial preconditions for a systematic implementation have

been dealt with. A similar situation can be found in the Employment Policy and the Education Policy that tend to destimulate the practice of feminisation, or rather masculinisation of certain professions where the problem is explicitly recognised in the official documents, however the concrete changes are delayed by the dragged-out reform of the education system.

A very illustrative example is that of the measure within the Family Policy and the Labour and Employment Policy that allows the fathers/caretakers to use parental leave. It is especially commendatory that this measure does not discriminate parents on the bases of the nature of their partnership, with an exception of discrimination of the same-sex families that do not at all have the right to adopt children, and the rights of the partners to raise their own children is not recognised by the law. The regulated right of men to use parental leave is the result of the measures within the national Policy of Gender Equality, with a goal of a more active inclusion of women in the labour market. The primary intent of the legislator was not a larger inclusion of fathers in the lives of their children and the strengthening of the partnership between the man and the woman in the family and in the raising of their children. A goal defined in

such a way, or connecting the need to affirm women in the public sphere with the need to affirm men in the sphere of the family would confirm that there is a vision of social change from patriarchal to truly equal. In the existing solution, the change of the relationship between the man and the women in the sphere of the family can (but doesn't have to) become only the secondary, long-term, effect of the implementation of this measure.

Therefore, if we are examining the influence of the policies on the social construction of manhood, we can conclude that the Croatian public policies, despite certain shifts with a goal of eliminating gender stereotypes, especially as a part of the education policy, are still in a large extent generating the traditional patriarchal patterns of manhood, which are the responsibilities of financially providing for the family, and ensuring family but also national security. At the same time the man is, in the cases when he is in need of assistance, often invisible and unrecognised in public policies, which also supports the patriarchal pattern of a firm, successful and independent man, which is, in this case potentially damaging for him. This can clearly be seen in the lack of targeted measures of public health and security policies for the male population, even in those cases when

the statistic indicators undoubtedly indicate men as the risk group. This is why we do not find specific measures dealing with men in the Policy of Combating Addiction as well as the Policy for Safe Driving or in the programs for combating malignant diseases of the reproductive organs, although it was in this very same policy, that the specific measures directed at women (breast cancer, reproductive health) were shown to give positive results.

An additional challenge to the development of suitable and successful policies is the lack of analysis of the specific needs and problems which leads to the lack of any analysis of the effects of the policies on men and women, their relationships and gender equality. The policies usually include measures that focus on the whole population, and very rarely plan measures that will use a more detailed approach tailored to the context and targeted at stratified groups. Such gender neutral approach is visible in the Policy for Combating Addiction, the Policy on the Prevention of Violence among the Youth and Sports fans, although in this cases it is very likely that the risk factors and successful solutions from the practice differ according to gender and the dominant gender role.

In the research we have analysed, in further detail, the veteran population (which is, overwhelmingly, made up of men and their families, and based upon the role of men in the war), due to the seriousness of this problem in Croatia. The concluding findings show that the veterans were, in the war and immediately after it, celebrated through the traditional role-models of manhood – warrior, creator, protector of the state and nation, historic hero. However, and unsuitable system of assistance and re-socialisation followed, as well as their categorisation in the social special-needs category that enjoys a series of social and political benefits. Instead of reintegration and adjustment to the economic and social transition in a large number of cases marginalisation and victimisation and the role of the transition loser occurs. In addition, the oversized and often corruptive rights and benefits of the veterans cause dissatisfaction of the rest of the public. This kind of policy also has a double impact on the construction of manhood and the personal experience of the gender identity. While the special position of the veterans comes from the patriarchal perception of the men warrior/hero, their unsuccessful post-war integration leads to the collapse of the traditional male competences for providing, independence and social success.

The issues related to the security and defence policy confirm the positive effects of abolishing mandatory military service for men and the professionalization of the army on the share of women in the armed forces that has increased from 4,5 % in the Homeland War to 9,5 % in 2009. which is more than the average of all the other members of the NATO alliance. However, it is obvious that this shift does not say much about the demasculinisation of the profession „solider“, that is, in the patriarchal worldview, directly related to manhood. Men continue to dominate the armed forces, and the survival of the traditional close relation between weapons, warfare and manhood and visible in a more explicit positive attitude of men than women towards weapons, especially young men - the new generations which the policies and the measures for reaching gender equality should influence the most.

Finally, the insufficiently systematic and ultimately unthought-of-through sex and gender sensitive approach in defining and resolving social problems is not successful in deconstructing the dominant traditional attributes of manhood and womanhood, and encouraging a complex and long-term, but needed transformation of social relations in the direction of the equality of men

and women and the pluralism of gender identities. To this end, it is necessary to ensure a much wider public debate on the gender dimension of the Croatian public policies in order to finally recognise the umbrella Gender Equality Policy as truly common to both men and women, and as a mandatory component of resolving public problems and managing social relations.

OVERVIEW OF THE MAIN RECOMMENDATIONS FOR THE INCREASE OF THE GENDER SENSIBILITY OF CERTAIN PUBLIC POLICIES, WITH A FOCUS ON THE TREATMENT OF MEN AND THE CONSTRUCTION OF MANHOOD

2. Gender Equality Policy

Although this policy nominally aims at establishing gender equality, in its realisation it is primarily directed at improving the social position of women, abolishing discrimination and eliminating stereotypes on women. Considering the fact that women are still a discriminated and marginalised group in almost all spheres of life the need for such policy can not be disputed, the gender equality policy, as an umbrella policy that should effect the gender sensitivity of a series of sector policies as well as ensure the general monitoring of the dynamic of gender equality in the Croatian society, this policy should be based on a **much more detailed and encompassing analyses of the dominant gender roles and the specificities of the position of not only women but also men in all targeted areas that this policy focuses on** (from education, through health and safety, to participation in the public and economic sphere). With a goal of an increased gender sensitivity of the sector policies, the umbrella gender policy should **directly contribute to the introduction and regular implementation of the gender analysis methodology as a part of creating public policies, the legislative and the budgetary process at the national, regional and local level**. The priorities include the following:

- ▶ As a part of the periodic monitoring and updating of the measures of this policy, additional targeted analysis of the gender dimension of specific problem areas should be carried out, in order to provide the implementers of the policy, with relevant analytical basis for formulating and for a more efficient implementation of the measures that can be used to influence the deconstruction of the patriarchal gender identities and patterns of behaviour and in the end concrete social relations that generate inequality, neglect specific needs of women and men and narrow down the possibility of personal choice of non traditional gender roles
- ▶ The specific activities with a goal of integrating gender analyses in the procedure of the evaluation of the effects of the regulations and the drafting of the public budgets should be defined and implemented as soon as possible, including strategic planning and the creation of the program classification of the budget users. To that end we recommend a close cooperation of the Office for Gender Equality of the Government of the Republic of Croatia with the Office for the Legislation of the Government of

the Republic of Croatia (The Office for Coordination of the System of Evaluation of the Effects of Regulation) and the Ministry of Finance (Department for Budget Planning and Consolidation)

2. Health Policy

A methodological reformulation of a series of specific programs of action as a parts of the Croatian Health Policy is needed and should be done **according to the logic of the gender specific needs and gender related vulnerabilities**, which would surely enable better results of implementation, reduction of the illnesses and deaths, in a series of cases and for both genders, but would also ensure the deconstruction of the traditional image of a strong man who takes care of his health on his own, without the need for preventive check-ups, and who doesn't contact the doctor until the illness is in a very advanced state.

The recognised priorities for creating a gender sensitive health programs include:

- ▶ Introducing sexual and age differentiated statistical records for the family doctor check-ups in the Institute of Public Health, in order to enable the insight into the position of Croatia compared to the world trends in which younger men visit the doctor much less frequently,

and with a goal of creating stimulating measures for preventive check-ups and timely treatment.

- ▶ Collecting and publishing gender, and not only age differentiated data on the traffic accident perpetrators in order for the legislative solutions and preventive measures to take in the consideration the gender dimension of the risk factors for driving. A more complex research of the traffic safety as a basis for the development of new measures, which would produce more complex data on the gender differences in the driving culture and behaviour.
- ▶ Significantly improve the monitoring and the evaluation of the results of certain health programs, with an analytical presentation of a way in which to change the starting policy which is not producing satisfactory results.
- ▶ A revision, development and improvement of the health programs, with an emphasis on prevention and early discovery of disorders and illnesses, related to health risks that commonly target men and women, and those for which specificities according to gender and sex have already been established, such as the main causes of death in women and men, addiction – rela-

ted illnesses, traffic accident and work injuries.

- ▶ As apart of the systematic prevention check-up's and as a part of the primary health care, gender specific approach to men and women of various age groups and lifestyles must be ensured, in order to encourage a higher degree of responsibility for one's own health and early discovery of health problems, especially concerning men and their reproductive and mental health.
- ▶ The introduction of a comprehensive sexual education in schools that will respect the diversity of different perspectives, but will also offer information on the potential dangers that a sexually active young person is, without an adequate level of knowledge and measures of protection from STDs and unwanted pregnancy, exposed to

3. Family policy

Based on the significant positive regulatory steps, it is necessary to **additionally promote the measures related to a more significant inclusion of fathers in the lives of their children through encouraging the use of paternity and parenthood benefits**, as well as organising a media campaign, as was proposed in the Strategy, and the prin-

ting of the brochure that further explains the ways in which the rights guaranteed by the already mentioned Act can be used. The analyses also showed the **disturbingly low practice of the joint custody of children following divorce hearings** and the dominant practice of awarding the full custody to mothers, which reflects the social construct in which the mother is the only one desirable and capable of taking care of the child, and the responsibility of the fathers is reduced to participation in the financial expenses, which is also often, in the practice, not respected.

- ▶ The media campaign and other promotional actions related to the participation of men in caring for newborns, as well as children with special needs should be implemented in cooperation with employers, unions and associations that promote responsible parenthood, and should be presented through creative, gender adjusted content which will, besides the technical increase of the number of fathers that use paternal and parental leave, gradually change the existing social image of a man as a partner and a father whose primary task is, rather than everyday care-providing, emotional support and involvement in nurturing the children, materially providing for the family

- ▶ Considering the fact that the Law makes this possible, the focus should be on encouraging a simultaneous use of paternity and parental leave of both parents in order to strengthen the partner relationship between the parents and to create new patterns of joint, active participation of parents in childcare and nurturing.
- ▶ A detailed analyses of the case law and the practice of the Centre for Social Welfare in the cases of divorce hearings should be carried out, with a goal of identifying specific causes of the current trend of assigning custody to mothers and a small number of cases of joint custody, as a basis for the measures that will improve the shift of this trend which reproduces the patriarchal pattern of the role of women and men in raising and nurturing children.

4. Antidiscrimination of the persons of the same-sex sexual orientation

In Croatia, a significant step in the protection of the persons of the same-sex orientation from discrimination has defiantly been made, **however the level of the rights ensured by the Law on Same-Sex Unions still lags behind the rights that originate from the marital**

but also cohabitation status of the persons of heterosexual orientation. Therefore the rights of the same-sex partners should be harmonised with the rights of the heterosexual partners that are derived from the marital or extramarital status and legally regulate the rights of the partners that live in the same-sex unions, concerning the raising of their own children.

Since the social acceptance of the same-sex orientation as a normal and usual variation of sexual and gender identities is created much slower than the time needed for the change of the legislation, the systematic monitoring and encouraging of the maximally efficient implementation of the anti-discrimination stipulations and a systematic and targeted encouragement of the social sensitivity to the rights of the homosexuals is needed. To that end the relevant institutions of the Government (The Office for Gender equality and the Office for Human Rights) should in cooperation with the organisations of the civil society constantly conduct effective public campaigns, but also targeted campaigns that would ensure social acceptance of the homosexuals in their working environment, especially as a part of those professions (in the case of men that is

most defiantly the army) where heteronormativity is especially insisted upon.

5. The Policy for the Prevention of the violence among the Youth , including the violence related to the sports fan's behaviour.

In order to **even consider this policy relevant**, and keeping in mind the growing rate of violence among the youth, and especially the violence related to the collective sports; in the process of revising and updating the *Program of Activities for Prevention of Violence among Youth from 2009*, and *the National Strategy for the Prevention of the Behaviour Disorders in Children and Youth for the period 2009 to 2012*, as well as during the defining of the new, related action programs it is **necessary to consider, while analysing the situation, defining the risk groups and formulating specific measures, take into consideration the gender perspective of youth violence, to ensure gender and age differentiated statistical analyses of the nature of violence, and based on that create measures for combating violence.**

6. Education Policy

Through the analysis of the relevant documents that deal with the issue of gender sensitive education on all education levels, it is clear that the measures with a goal of increasing the equality of the sexes have been planned and developed. **The main objection is technical, or rather involves the partial or full lack of implementation of these measures** and therefore the following **priorities are related to the implementation of the already defined but still unrealised measures** of the National Policy for the Gender Equality in the area of education:

- ▶ The issues of gender stereotypes and gender equality should be further developed and integrated into the teaching programs (1) cross-curricularly, (2) as a part of specific subjects (3) and extracurricularly - as a part of gender sensitive programs of promoting social and communication skills.
- ▶ The introduction of these topics into the educational system should be followed by a timely and efficient integration of these topics in the higher education programs for the training of education experts and into the programs of continuous professional training of the teachers. It is necessary to implement gender sensitive programs

of professional guidance for both the male and the female students in order to start the process of demasculisation and defeminisation of certain professions, in a way that was foreseen by the National Policy for the Promotion of Gender Equality. .

- ▶ The process of creating an official academic program of gender studies and the program of postgraduate gender studies for professional training and advancing in these areas must be completed. The establishment of a new scientific field and in accordance with that a new scientific title of the persons that decide to be scientifically educated in the aforementioned issues, would in long-term, affirmed the issues of gender and sex as scientifically relevant among the policy-makers and have a transformational impact on the social practice.

7. The policy of preventing and combating family violence

In order to have the well developed regulation of this area that is more dynamic and that produces the expected results, **ensuring financial and organizational conditions for the systematic implementation and monitoring of**

the measure of the psychosocial treatment that must be available on the territory of the whole country, as was foreseen by the Law on the Protection from Family Violence must be done as soon as possible. The priorities have thus been the ensuring of the adequate budgetary resources, making the procedure of contracting services with the outside parties more precise, in which the cooperation of the Courts and the Centres for Social Welfare is crucial, as is the formulating of the content for the program for the inclusion of the expert public and the developing of the training program to the service providers.

It is necessary to secure **a systematic and sustainable financing of all the planned forms of prevention, protection and the treatment of family violence, primarily through the mechanisms of social contracting** – by publishing targeted public calls for providing the aforementioned services by the organisations of the civil society and other expert organisations from the private sector, in a multiannual periods, along with the introduction of **the system, of quality control of the services that have been provided.** (Prescribing the standards of the service quality and the introduction of the system of monitoring of the implementation

of those standards). To that end we are expecting a **close cooperation of the Ministry of the Family, Veterans and Intergenerational solidarity as well as the Ministry of Health and Social Services.**

8. Policies dealing with the owning and possession of weapons.

According to the secondary research, that have exclusively dealt with the owning and the possession of weapons, and had a strong emphasis on the gender perspective in the analysis of those problems, men are still the biggest victims and perpetrators of the armed assaults, also men show a less negative attitude towards weapons than women, while younger men (under 26) show an active interest in the weapons. It is, therefore **necessary to systematically implement the targeted media campaigns that will de-stimulate the interest of men for weapons and will in such a way, through long-term activity, change this deeply rooted social code that creates a strong relationship between manhood and owning and using weapons.**

A more detailed systematic effort of the relevant bodies with a goal of reducing the quantity of illegal weapons on the market is needed, due to the in-

sight that the most offences committed with a firearm are performed with an illegal weapon, and therefore alongside the **increase of control**, we recommend a periodic **repeating of the campaign of the Ministry of the Interior Affairs that called for handing in firearms without any legal consequences, but it must be carried out in the combination with penal measures for the cases where the weapons were not handed in on time.**

9. Safety/defence policy

The introduction of the voluntary military service in Croatia is positive, and in the long run has a strong transformational potential in the sense of demilitarising the general population through the professionalization of the army, and an interest for the profession of the soldier is left to those individuals that make that personal decision, while the rest of the male population does not have the obligation to the state to do so. However as a part of the training of the security forces a **systematic efforts concerning the raising of the awareness and educating the soldiers about gender stereotypes, the dynamic of the gender inequality, the specific forms of discrimination and the gender conditioned violence, including discrimination of persons of the same-sex sexual orientation should be preformed.** To

that end the following priority activities are recommended:

- ▶ Integrating the topic of the equality of the sexes into the program of basic training as well as the professional training of all the soldiers and civil personnel in the Croatian military and security forces must be carried out. The basis of the existing program of training of the Education Centre for the International Army Operations is useful to this end.
- ▶ The development and the creation of internal procedures of combating discrimination based on sex, gender and sexual orientation must be done.
- ▶ Research of the gender dimension of the internal dynamic, the structure and the actions of the Croatian Military Forces should be carried out in order to ensure the suitable analytical basis for a long-term demasculinisation of this profession, the deconstruction of the existing gender stereotypes and possible discriminatory practices within the forces themselves, but also as a part of military operations and the contacts with the local communities.

10. The policies dealing with the veteran population

The policies dealing with veterans originate from the *Law on the Rights of Croatian Defenders from the Homeland War and their Family* which is along with the additional 18 legal acts, bylaws, regulations and rules of procedure the framework of all public policies towards the veteran population. Unfortunately, these policies have in the last twelve years been mostly inspired by the political interests of the ruling party, were conducted in a non-transparent manner and opened up the possibilities for a lot of manipulation and unjustified privileges, and have made the veteran population into an interest groups that is torn between the desire to have a special political status in the society („the dignity and the accomplishments of the veterans“) but also the desire to preserve its privileges as a result of which the wider public is increasingly perceiving them as a population that is burdening public finances and which is easily manipulated, as a voting machinery. By positioning the veteran population under an almost exclusive authority of the Ministry of the Family, Veterans and Intergenerational Solidarity, it is treated as a social group, a „social case“ while the ruling political rhetoric’s and the rhetoric’s of the ve-

terans themselves continues to talk about their war accomplishments and how they were the ones to create the state. Due to this situation, their masculine identity is constructed as split – they are „war heroes, defenders and creators of the nation“ but at the same time they are de-masculinised as social cases and “fathers of their families” that are not capable of satisfying this basic role.

Considering the evaluation of this policy as completely unsuitable to the realisation of the primary goal of social integration of the war veterans, and with the affirmation of their efforts in defending the country, the following recommendations are necessarily detailed since they are directed at the reformulating of the whole national policy dealing with the veteran population:

- ▶ To deconstruct the Veteran Office at the Ministry and to distribute the authority for the issues dealing with the veteran population to all competent ministries (defence, health and social care, employment and entrepreneurship) with the Ministry of Defence being the obvious relevant institution for the systematic monitoring of the social position and the needs of the war veterans.

- ▶ To ensure the transparency of the total policy – the Register of the veterans should be made public, under the conditions that satisfy the interest of the public, but also protect the privacy and the security of the individuals, and to involve the wider public in the evaluation and the revision of the policy.
- ▶ To ensure the public control of the way in which the resources from the budget are awarded to and spent on the veteran associations.
- ▶ To encourage the activities of the veteran association that are in accordance with the socially desirable values and to promote their cooperation with the other associations of the civil society, most of all the ones that are pacifistic, dealing with human rights and those who monitor the political processes and the development of democracy.
- ▶ To encourage the founding of the association of women participants of the Homeland war
- ▶ To develop and implement the policy of dealing with the past that includes the veterans
- ▶ To evaluate and re-examine all the policies and specific measures that deal with the veterans, with an emphasis on the evaluation of the justifiability of a series of privileges that the veterans have and their reduction according to a framework of realistic needs, economic possibilities of the society, and the justified protection of the members of that population. The former is especially related to the diagnosis of the PTSP that has in the post-war years been proclaimed as way of economically providing for the veterans and is in a large number of cases in that population a wrong diagnosis, where as in part of the population as well as a part of the civilian population with the war experience was not diagnosed at all.
- ▶ Adequate health assistance for all the veterans, especially those that really do suffer from PTSP and those who have problems with the alcohol or pharmaceutical addictions.
- ▶ New, re-considered policies of re-socialisation and social integration of the veterans that would include their professional reorientation and economic independence.
- ▶ Considering the programs of the social reintegration of the veterans, as well as the psycho-social treatment, the standard procedures of self-empowerment, anger control and so on the education on gender equality as human and civic rights must be included.

11. The policies that regulate the labour market, employment and pension

Considering the topic of the research, it is clear that the problems related to employment **to a much smaller extent affect men compared to women, if it is measured by the size of the salary for the same position as well as the ratio of unemployment according to gender.** The ethnographic research shows that women are much more open to retraining or professional degradation and are faster in reposition themselves in the labour market, while the **unemployed men more often turn to idleness, gambling or sports betting, and are less constructive in dealing with the loss of employment.** In addition, a great challenge that will significantly influence the position of men in the labour market is the **issue of the restructuring of the shipyards**, where biggest portion of the employees are men and are at the moment facing a high risk of losing their jobs.

As part of the employment policy it is necessary to improve the targeted approach to the problem of unemployment as well as to initiate the retraining and employment that takes into the consideration the gender roles that will affect the attitude

towards the loss of employment, the experience of unemployment, the openness to retraining and taking on new types of jobs.

ADDENDUM – A TOOL FOR THE ANALYSIS OF PUBLIC POLICIES TAKING IN THE CONSIDERATION THE TREATMENT OF MEN AND THE CONSTRUCTION OF MANHOOD

Addendum – a tool for the analysis of public policies taking in the consideration the treatment of men and the construction of manhood

4. What is the content of the policy?

- Which are the basic topics/issues that the policy is focusing on?
- What are the key documents that define this policy?
- How the central issue that the policy focuses on is defined?
- Is the role of men defined in the relation to the key issue and if so in what way?
- Are the specific needs of men defined in the policy and if so, how?
- What are the measures/interventions that specifically deal with men and with what aim?
- Is the policy, and to what extent gender neutral?
- What is the effect, on men, that can be expected from this policy considering its conceptualisation?

5. How was the policy made?

- When and which institutions created the key documents that define this policy?
- Who are the key actors that

participated in the creating of a document that defined this policy?

- To what extent does this policy articulate the priorities (the agenda) of the advocacy and interest groups?
- Was the creation of the key documents followed by the public discussion, what was emphasised and what were the controversies?
- Was there a political consensus reached considering the creation of this policy, and to what extent?

6. What is the process of the implementation of the policy like, and is it followed by advocacy?

- How is the implementation institutionally monitored (a short analysis of the mechanisms)
- Who are the main advocates that monitor the implementation of the policy?
- How was their advocacy efforts institutionalised?
- How their advocacy efforts were recognised in the public and how efficient were they?
- To what extent can the implementation of the policy be con-

sidered successful, based on the main points of the expert report and public debates?

- Which are the main problems and obstacles in the process of policy implementation?
- To what extent is the relevancy and the efficiency of the policy monitored considering the specific needs and problems related to men?
- Is there information and evidence on the effects of the policy on the behaviour, status and the welfare of men?
- What are the main changes planned for the policy – by the advocates, state institutions?

7. Conclusion/summary

- To which extent is this policy sensitive to the specific needs and problems that directly effect men?
- What are the main inadequacies considering the needs and the problems that directly effect men?
- What are the expected and realised benefits of this policy considering the specific needs and problems that directly effect men?
- What is the transformative potential of this policy considering the gender roles and related stereotypes and cultural codes?

BILJEŠKE

